נושאים באגרות הראי"ה

תורה ומדע

21 אגרות · כרכים א', ב', ג', ד'

הנושא בקצרה, הנושאים המרכזיים שבו ומה מלמדות האגרות,

ונוסח כל האגרות שבנושא, כל אחת עם התמצית שלה

igrot.shlomo-aviner.net

הנושא בקצרה

רוב האגרות בנושא נכתבו לתלמידים צעירים שלמדו מדעים, ובראשם ר' משה זיידל, שהתלבטו מול המחקר החדש. הרב קוק אינו מבקש מהם להכחיש את המחקר. עיקר התורה הוא התוכן הפנימי, ולכן גם כשהמחקרים "ברובם סותרים את פשטי דברי תורה" (כרך א', אגרת קלד), הבסיס של היהדות עומד: "הראשית והאחרית" (כרך ב', אגרת תעח).

הרב קוק רוצה תלמידי חכמים שהדעת הכללית תהיה בידם, מתוך הכלל "שכל החכמות כלולות בתורה" (כרך א', אגרת עז), וקורא לחבורה של "יחידי-הסגולה" שיכתבו "שאלות ותשובות בהלכות דעות ואמונות" (כרך א', אגרת קסד). הרב קוק שמח במחקר ארץ ישראל בידי חכמי ישראל (כרך ב', אגרת תקעו), ומברך את איינשטיין בבואו לירושלים (כרך ד', אגרת אקסא).

המחקר החדש ופשטי התורה

כרך א', אגרת קלד: לר' משה זיידל: אין חובה להכחיש את המחקרים החדשים, כי עיקר התורה אינו סיפור עובדות אלא התוכן הפנימי. בין אם היה 'תור זהב' ובין אם המציאות עלתה מלמטה, הלקח המוסרי עומד.

"בכלל הנני מוצא לעצמי חובה להעיר את רוחך הטהור, ע"ד הדעות הבאות ע"י המחקרים החדשים"

כרך ב', אגרת תעח: לד"ר משה זיידל: הבסיס של היהדות הוא הראשית והאחרית. גם כשאין היחיד יכול לקבוע מה בתורה הוא משל ומה ממשי, החוש של האומה בכללה מוצא את דרכו.

"כי המציאות אינה מפחדת מהסתירות כמו המדע, מפני שהיא גדולה באין ערוך ממנו"

כרך א', אגרת קיז: לרב שמואל אלכסנדרוב: אין גבול מוחלט בין רגש לשכל. ואין להיות אדוק בתורת ההתפתחות, שהרי בדורות הראשונים היו גדולים שאין כמותם.

"ובכלל אין אנו צריכים להיות כ"כ מאודקים לשיטת ההתפתחות"

כרך א', אגרת קח: לר' משה זיידל: בעניינים רוחניים הדברים קשורים תמיד ביסוד הסודי, ולכן בתוך דברים מובנים מופיעים פתאום דברים שמעל להיגיון הרגיל.

"בכלל אעירך, כי בענינים הרוחניים הננו תמיד קשורים אל היסוד הסודי"

תלמידי חכמים והחכמות

כרך א', אגרת עז: לר' שמואל טוביה גפן, על תוכנית לימודים למוסד תורני: הרב קוק רוצה להרבות דעת כללית אצל תלמידי חכמים מובהקים, ולהראות איך כל חכמה משמשת להבנת התורה.

"ע"כ הננו צריכים מאד להחזיק בכלל זה העתיק, שכל החכמות כלולות בתורה"

כרך א', אגרת קסד: לר' משה זיידל: הרב קוק מבקש קשר מכתבים קבוע בין יחידי הסגולה, צעירים יודעי תורה ושומרי מצוות שעוסקים במדעים.

"ומשא-ומתן ושאלות ותשובות בהלכות דעות ואמונות צריכים להיות נכתבות"

כרך ג', אגרת תשמח: לד"ר משה זיידל: בפילוסופיה המודרנית בולט יבוש לשד הקודש, ובחוגי הקודש ידלדול כוח מחוסר השפעת החול. חכמי ישראל ידעו לאחד קודש וחול.

"ידעו גם חכמי-המעשה הגדולים שלנו את סוד האחוד של הקדש עם החול"

כרך ג', אגרת תשצה: הסכמה לימפתח הקבלה: דורשי ה' נחלקים למקובלים ולחוקרים. החוקרים הראו שהיפה שבחכמת אדם מתאגד עם התורה.

"כי המסולת והיפה אשר בחכמת אדם, הוא תמיד עומד הכן להמאגד באהבה עם רוח ד'"

חקר ארץ ישראל וחכמי העולם

כרך ב', אגרת תקעו: לרב יצחק גולדהאר: ברכה על הספר אדמת קודש לחקר ארץ ישראל. כשעם ישראל שב לארצו, קם גואל גם לחקר הארץ.

כרך ד', אגרת ארפב: קריאה בעניין אוצר ארץ ישראל ושכנותיה: חקר ארץ ישראל נעשה בעיקר בידי חכמי אומות אחרות, ויש להסיר את החרפה הזאת.

"לגול את חרפת אי-המחקר במדע המקודש והחביב הזה מעל ישראל"

כרך ד', אגרת אקסא: לאלברט איינשטיין בבואו לירושלים: ברכה, והרב קוק ישמח לקבל את פניו.

"ברוך שחלק לו מחכמתו וברוך הבוחר בעמו ישראל"

מה מלמדות האגרות

לא לפחד מהמחקר. "המציאות אינה מפחדת מהסתירות כמו המדע, מפני שהיא גדולה באין ערוך ממנו" (כרך ב', אגרת תעח).

לא להיות שבויים בו. "אין אנו צריכים להיות כ"כ מאודקים לשיטת ההתפתחות" (כרך א', אגרת קיז).

קודש וחול יחד. חכמי ישראל ידעו את "סוד האחוד של הקדש עם החול" (כרך ג', אגרת תשמח), וכל החכמות משמשות להבנת התורה (כרך א', אגרת עז).

הרב שלמה אבינר על הנושא

הרב אבינר מסביר שלפי שיטת הרב קוק אין להכניס לימודי חול לתוך הישיבה, אף שאין התנגדות ללימודים כלליים כשהם כשרים. ידיעת החכמות אינה נדרשת להבנת התורה, אלא להסברתה לעמים בשפתם (כרך א', אגרת מד; כרך ב', אגרת תצג). (מקור: מתוך ספרי הרב)

הרב אבינר מביא את תשובת הרב קוק לשאלה על שרידי יצורים קדומים בשכבות האדמה: הרב קוק הסביר שמה שנמצא בטבע הוא שרידים מן העולמות שהקב"ה "היה בונה ומחריבן", כדברי המדרש (כרך א', אגרת צא). הרב אבינר מוסיף שהתורה אינה ספר מדע: עניינה אינו כיצד נוצר האדם, אלא כיצד יחיה כאדם ולא כחיה. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"הסתירות בין תורה ומדע - שלוש שיטות" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: שלוש השיטות המרכזיות ביחס לסתירות שבין התורה והמדע, וההבדלים ביניהן. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"המדע והאמונה" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: לא המדע מוביל אל האמונה, אלא מי שמאמין רואה במדע ובטבע את גדולת ה'. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"לימודי חול: בין מנדלסון לרב קוק" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: מנדלסון ותלמידו ויזל טענו שבלי לימודי חול אין אדם "בן אדם", והגר"א התנגד; הרב קוק, באגרתו לד"ר קמינקא, מסביר איך החכמות החיצוניות מתקדשות בידי מי שדבק בה'. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"התורה אינה ספר מדע" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: הידיעות המדעיות שבתורה ובדברי חז"ל אינן מדע אלא מטה-מדע, שבא ללמד על ההשגחה ועל מרכזיות ארץ ישראל - ולכן אין סתירה בינן לבין המדע. (מקור: מתוך ספרי הרב)

קובצי מקורות בנושא

אגרות של הרב קוק, מקובצות לפי עניין (מתוך ספרי הרב)

לימוד חכמות חול בכתבי הרב קוק: בנספח על לימוד חכמות חול בכתבי הרב קוק מקובצים מקורות מכתביו, ובהם כמה אגרות, המראים שהרב קוק ראה בידיעת חכמות העולם צורך לתלמיד חכם - כשהתורה היא היסוד, והחכמות מצטרפות אליה. (כרך א', אגרת מא; כרך א', אגרת עז; כרך א', אגרת קמד; כרך א', אגרת רעד; כרך א', אגרת רעח; כרך ג', אגרת תשמח)

נוסח האגרות

21 האגרות שבנושא, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת מג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב כסלו תרס"ז - יפו **נמען:** הרב ישעיה אורינשטיין

הרב קוק משיב לתלמיד חכם זקן שנפגע מחוברותיו. הרב קוק מסביר שמטרתו לעורר את תלמידי החכמים ללמוד את פנימיות התורה - מוסר, מחקר וקבלה - כל אחד לפי כשרונו, לצד הפלפול בש"ס ובפוסקים. הרב קוק מסביר גם שצריך להראות שלתלמידי חכמים יש כוח מליצה ולשון, כמו הרמח"ל, ושידיעת חכמות העולם, אחרי התמדה בתורה ונקיון המידות, אינה מזיקה. הרב קוק כותב שבעצמו אינו נהנה משבח ואינו מקפיד על ביזוי.

עיקרי הדברים

- לימוד פנימיות התורה לצד ההלכה.
- השכלה כללית בשיעור הנכון.
- לימוד זכות וענווה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3]. י"ב כסלו תרס"ז[4].

שלו'[5] וברכה לכבוד הרב הגדול הישיש מו"ה[6] ישעי' אורינשטיין נ"י[7],

הגיעתני יקרתו. ובאמת הי'[8] לי ספק אם אשיב אם לא, כי חששתי שמא יש למעכת"ר[9] ח"ו[10] עגמ"נ[11] ממכתבי, ולמה אצער ת"ח[12] זקן שכמותו שי'[13]. מ"מ[14] הכרעתי להשיב בקצרה, אולי יתן השי"ת[15] ויכנסו דברי באזניו, ואז לא יהי'[16] לו כ"כ[17] צער מעצם העובדא של החוברות, והי'[18] זה שכרי להציל נפש יקרה שכמותו מצער ודאגה.

ידע כבודו, שכל עיקר כונתי בחוברותי, ובכל מה שאני כותב, הוא רק לעורר לבב ת"ח, זקנים וצעירים, לעסוק בעיון בפנימיות התורה, בין במוסר בכל הדרכים הנמצאים עמנו מקדושי עליון, בין במחקר בכל הספרים הקדושים שהנחילונו רבותינו הגאונים בעלי המחקר, בין בקבלה ע"פ[19] כל הדרכים שהם מורשה לנו מאבותינו זי"ע[20], בין ע"ד[21] הראשונים, בין ע"ד האחרונים, בין ע"ד החסידות, בין ע"ד רבינו הגר"א[22] והרמ"ח[23] לוצאטו ז"ל[24]. וללמוד את כל הספרים עם דברי זוה"ק[25] וספד"צ[26], ספר הבהיר וספר יצירה, וכל מדרשי חז"ל[27], בעיון ובבקיאות, צריך ע"ז[28] התמדה גדולה, ממש כהתמדת הש"ס[29] ופוסקים, אמנם לא הכל מוכנים לזה מטבע נפשם, ע"כ[30] כל מי שאינו מסוגל, ולבו לב חריף, ודאי שעליו להאריך בעומק פלפול גפ"ת[31] ופוסקים, אבל מי שמוכשר לעסוק בעיון חכמתא וקבלה ע"כ הוא צריך לסדר לו סדרים קצרים, לעומת גודל האריכות של חידוש ופלפול, ומ"מ[32] גם הוא לא יניח ידו מפלפולא של תורה, דקוב"ה[33] חדי בה, אבל עיקר לימודו צריך שיהי'[34] להכיר את קונו. וכ"כ[35] בהקי' ע"ח, ועיין "אור נערב". ובזמן הזה, שבעוה"ר[36] רבים מהצעירים הולכים ונפתים אחרי חלקת לשון נכרי', של בני פריצי עמנו, צריך ג"כ[37] להראות לכל באי עולם, כי גם ת"ח העוסקים בקדושה בתורת אמת לא תחסר להם גם כח המליצה וצחות הלשון. וזו היתה כונת החסיד רמח"ל[38] ז"ל

במעשיו בספרי מליצה וצחות, וגם אני הקטן הנני חפץ למנקט בשפולי גלימי ז"ל, וללכת בעקבותיו כפי מעוט יכולתי. ויען שלשלימות תוה"ק[39] צריך ג"כ ידיעות של חכמת העולם, בכמה ענינים. וביחוד כדי להשיב לאפיקורס, שהוא דבר נחוץ בזמננו מאד, ע"כ אני מזכיר את מה שאמרו רבותינו הגר"א ז"ל ומוהר"ל[40] מפראג, ב"נתיבות עולם" נתיב התורה פי"ד[41], אחרי הזהירות של התמדת התורה ונקיון המדות והמעשים, ביחוד מהכעס, מהגאוה והעצבות, שהם ראשי המדות הרעות, ועם הקביעות התמידית בכל יום בפנימיות התורה כי"א[42] לפי השגתו. ובזה בדוק ומנוסה הוא, שאחרי כל אלה ההקדמות לא יזיקו לו ח"ו כלל ידיעות החכמות, כשילקחו בשיעורים לש"ש, אדרבא יוסיפו לו אומץ בעבודת השי"ת בשמחה רבה ובגדולת המוחין. ואם ח"ו נמצאים איזה אנשים, שהם טועים בדברי, ומגלים בהם פנים שלא ככונתי, בשביל כך אין למנוע את הטוב מהראוים לזה, וכדכתב הרמב"ם[43] ז"ל באגרותיו כי ישרים דרכי ד' וגו'[44]. וע"י[45] התמדת הלמוד בקביעות בנעם פנימיות תוה"ק, יאיר על נפש העוסק בה לשמה אור שמחה ואהבה עליונה, בתענוגים רוחניים מעין עוה"ב[46], ולא יהי' צריך להשתמש כלל ביראה רעה של רצועה בישא, כי"א בשיעור מועט מאד ובזה ימצא בנפשו עז ואמץ, ולא יפחד משום פגע רע, לא בעוה"ז[47] ולא בעוה"ב[48], כי גם כי אשב בחושך ד' אור לי. זהו בקירוב תוכן כונתי בדברי, שהעיר עליהם כת"ר[49]. ומה טוב ומה נעים הוא לדון לכ"ז איש את רעהו, ועי"ז[50] יתקלס עלאה ויתגדל כבוד שמים, וכבוד אה"ק[51] וכבוד ת"ח שבא"י[52] בכלל. ואנכי כשאני לעצמי הנני ב"ה רחוק מלהיות נהנה הרבה כשמשבחין אותי, ולא להיות מצטער ומקפיד הרבה כשמבזין אותי. שבח לשמו יתי'[53], שהעסק התמידי בלמוד המוסר ופנימיות תוה"ק פעל עלי זאת התכונה ע"כ איני מוצא שום צורך להתנצל לפני כת"ר מצדי, רק בשביל לשכך את לבב כבודו שלא יצטער, כי כל ישעי וחפצי הוא לשמח את הבריות ולקיים כפי יכולתי "יראיך יראוני וישמחו". ע"כ אמרתי יהיו נא דברי אלה למנוחת לבב לכת"ר[54]. והשי"ת[55] יברכהו בשיבה טובה, אותו ואת כל אשר לו, ונזכה לראות בשמחת ציון ובנין ירושלים בגילוי כבוד מלכותו יתב' עלינו לשם ולתהלה בכל עמי הארץ, ותמלא כל הארץ דעה את ד', כנפשו היפה ונפש הצעיר אסקופה הנדרסת, המצפה לאורה וישועה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

אני תמה מכת"ר[56] שתובע אותי מענין האיש שכתב ב"החבצלת", וכי אני מכיר אותו, ומה אוכל אנכי, או כל מי ששולח דבריו ברבים, לעשות אם ידברו אודותם דברי הבאי וכיו"ב[57]. הנ"ל[58]

אח"כ[59] חקרתי על הכותב בח', והוברר לי שאין בו אותן הפחיתיות שכת"ר[60] מיחס אליו, ח"ו, וראוי לדון גם אותו לכ"ז, והאמת והשלו'[61] אהבו. הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. שלו' - שלום
6. מו"ה - מורנו הרב
7. נ"י - נרו יאיר

8. הי' – היה
9. למעכת"ר – למעלת כבוד תורתו רום
10. ח"ו – חס ושלום
11. עגמ"נ – עגמת נפש
12. ת"ח – תלמידי חכמים
13. שי' – שיחיה
14. מ"מ – מכל מקום
15. השי"ת – השם יתברך
16. יהי' – יהיה
17. כ"כ – כל כך
18. והי' – והיה
19. ע"פ – על פי
20. זי"ע – זכותו יגן עלינו
21. ע"ד – על דבר
22. הגר"א – הגאון רבי אליהו מווילנה
23. והרמ"ח – והרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, ח (למשל: משה + חיים) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
24. ז"ל – זכרונו לברכה
25. זוה"ק – זוהר הקדוש
26. וספד"צ – וספרא דצניעותא
27. חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה
28. ע"ז – על זה
29. הש"ס – השישה סדרים (התלמוד)
30. ע"כ – על כן
31. גפ"ת – גליל פתח תקוה (או: גבול פתח תקוה)
32. ומ"מ – ומכל מקום
33. דקוב"ה – דקודשא בריך הוא
34. שיהי' – שיהיה
35. וכ"כ – וכל כך
36. שבעוה"ר – שבעוונותינו הרבים
37. ג"כ – גם כן
38. רמח"ל – רבי משה חיים לוצאטו
39. תוה"ק – תורתנו הקדושה
40. ומוהר"ל – ו + מוהר"ל: מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
41. פי"ד – פרק י"ד
42. כ"א – כי אם
43. הרמב"ם – רבי משה בן מימון
44. וגו' – וגומר (וכן הלאה בפסוק)
45. וע"י – ועל ידי
46. עוה"ב – עולם הבא
47. בעוה"ז – בעולם הזה
48. בעוה"ב – בעולם הבא
49. כת"ר – כבוד תורתו
50. ועי"ז – ועל ידי זה
51. אה"ק – ארץ הקודש
52. שבא"י – שבארץ ישראל
53. יתי' – יתברך
54. לכת"ר – לכבוד תורתו

55. והשי"ת - והשם יתברך
56. מכת"ר - מכבוד תורתו
57. וכיו"ב - וכיוצא בזה
58. הנ"ל - הנזכר לעיל
59. אח"כ - אחר כך
60. שכת"ר - שכבוד תורתו
61. והשלו' - והשלום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת עז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' סיון תרס"ז - יפו **נמען:** ר' שמואל טוביה גפן

על תוכנית לימודים למוסד תורני. הרב קוק רוצה להרבות דעת כללית אצל תלמידי חכמים מובהקים, ולהראות איך כל חכמה משמשת להבנת התורה ולהרחבתה. לדבריו "כל החכמות כלולות בתורה", והפרדתן ממנה מסוכנת.

עיקרי הדברים

- השכלה כללית בשירות התורה.
- תוכנית לימודים לתלמידי חכמים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט' סיון תרס"ז[4].

(להרש"ט[5] גפן ז"ל[6]).

באה"ר[7] אדר"ש[8] ידי"נ[9] הרה"ח[10] שי'[11].

עיני כת"ר[12] יראו את דברי הבן הנחמד שי', ורב דבריו הנם מכוונים למחשבתי.

אמנם בדבר הפרוגרמה, ודאי חפצי גדול להרבות אור הדעת הכללי בין יחידי סגולה, המצוינים בתורה ויראת שמים של אמת, ועל אדמת הקדש ביחוד. ועיקר המטרה צריכה להיות, שיהיו לנו ת"ח[13] מובהקים באמת כשנים קדמוניות, וכאשר באמת במובן הרחב של דעת התורה נדרשת לה כל חכמה חשובה, וגם מדומה, ע"כ[14] הננו צריכים להראות דרך לפני תופשי התורה העתידים, איך להשתמש בכל ידיעה לשכלולה של הגדלת התורה. למטרה זו ראוי שנסדר הפרוגרמה של הלמודים בקצת ביאור בתוכן של כל לימוד (מהלימודים שאינם מפורסמים אצל ההמון), ולהראות על איזה מקצע שבתורה הנם משמשים להרחיבו ולבררו. ואע"פ[15] ששלמות האנושי מצד עצמו הוא ג"כ[16] דבר טוב ורצוי, מ"מ[17] אין לנו להתבושש בהסכמת גדולינו מעולם, שהיו להם כל החכמות לרקחות ולטבחות לתורה. כי רק בזה נוכל להעמיד חכמים שיקראו חכמי ישראל באמת, אבל כיון דנחת לפירודא אז הדברים לוקחים להם צורה זרה, וכשמתערבים בזה עוד יסודות מוסריים בלתי-טהורים, אז אין שיעור לעוצם הסכנה. ע"כ הננו צריכים מאד להחזיק בכלל זה העתיק, שכל החכמות כלולות בתורה, במובנה האמיתי והרחב, וממילא הן כולן צריכות להבנתה והרחבתה. ולשם תכלית זה הנני מתכון ביריית אבן הפנה לאוצר חיים לעם ד' על נחלתו. ואם רוח כת"ר נדבה להיות בא לעזרת ד' בגבורים, כיד חכמתו הרחבה הטובה עליו ב"ה, יהיו נא דברי הללו לו לקו. ואם יואל למלא את הפרוגרמא אשר שלח, או לשכלל אחרת, ע"פ[18] תכונה זאת, יהיו דבריו לתועלת גדולה למעשינו בע"ה[19].

אחתום בברכה ואה"ר[20], כנה"י[21] ונפש ידי"ע[22] דוש"ת[23].

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. להרש"ט - להרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ט (למשל: שמואל + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. ז"ל - זכרונו לברכה
7. באה"ר - באהבה רבה
8. אדר"ש - אחר דרישת שלום
9. ידי"נ - ידיד נפשי
10. הרה"ח - הרב החסיד
11. שי' - שיחיה
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. ת"ח - תלמידי חכמים
14. ע"כ - על כן
15. ואע"פ - ואף על פי
16. ג"כ - גם כן
17. מ"מ - מכל מקום
18. ע"פ - על פי
19. בע"ה - בעזרת השם
20. ואה"ר - ואהבה רבה
21. כנה"י - כנפשו היקרה
22. ידי"ע - ידידו עוז
23. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת פ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב תמוז תרס"ז - יפו **נמען:** הרב בנימין מנשה לוין

הרב קוק מברך את הנמען לרגל לימודיו באוניברסיטה, ומקווה לשיתוף פעולה בין תלמידי חכמים בעלי השקפה פנימית לבין מלומדים בשיטה האירופית, להרמת קרן התורה וישראל. לדבריו הצרות הגדולות של הדור נותנות רשות לצפות לישועות גדולות.

עיקרי הדברים

- שילוב בין תורה למחקר אירופי.
- תקווה לישועה מתוך הצרות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב תמוז תרס"ז[4].

ידי"נ[5] וחמדת לבבי, הרב החכם מלא תוי"ר[6] מו"ה[7] בנימין מנשה לוין שליט"א[8].

שלו'[9] שלו' אין קץ. מאד נצטערתי על אשר עכבוני מניעותי מלכתב לידידי, ומה גם כי ברכתי עצורה בלבבי למועד אשר בא לאוניווירזיטעט, שיהי'[10] להצלחה, לרוממות קרן אורה, למעלתו, לתורה וישראל בע"ה[11]. גם עתה הנני מוכרח לקצר מאד מאד, וא"א[12] לי כעת להאריך כפי חפץ לבבי. והנה מפני הטרדות לא יכלתי ג"כ[13] להשיב להחכם נייווירט שי'[14] כראוי, ורשמתי בקצרה. בטח תדברו בזה, בקיבוץ חכמים טהורי לב אוהבי ד' יראיו וחושבי שמו ב"ה, ותעמידו דבר על בוריו. מה מאד אשמח בכניסתכם ע"ד[15] העבודה הנחוצה לנו בדור זה מאד, לרומם שם ד' ולהניף ברמה דגל ישראל, ע"י[16] חכמי לב מלומדים תכסיסיים. אמנם טוב ויפה מאד שנוכל להתאגד, כי הסקירה וההשקפה הפנימית של אנשים כמוני תוכל להועיל הרבה בעה"י[17] למסודרים ומחומשים בידיעות ע"פ[18] הסדר האירופי, וכמו כן יועילו לנו דרכם וסגנונם של המתלמדים בבתי יפת ג"כ, ומנייהו ומנן תסתיים שמעתתא בעה"י. ב"ה שימינו, שהם מרובים במכאובים לעמנו בעוה"ר[19], הם ג"כ מרובים בהתעוררות החיים, ועת לעשות היא ב"ה, וסוף כל סוף שיתרכזו כל הפעולות לרוממות קרן ישראל בארץ ישראל, במובן רחב המתפשט על כל אפסי תבל. עתה אין לנו מבוקש אשר נאמר שהוא לנו יותר מדאי רחב. הצרות, שהן יותר ממה שהלב יכול לחשוב, נותנות לנו רשות לצפות ג"כ לישועות כמו אלה ויותר מהן, בין במובן המעשי, בין במובן הרוחני, וההשפעה השכלית והמוסרית.

הנני מוכרח, יקירי, לקצר. ע"ד ישיבה, תקות לבבי בעה"י, אקוה לדבר עוד במכתבים הבאים, ואבטח שכל מה שיוכלו כל חכמי לב וישרי דעת לעזור, לרומם ולשגב את הענין, יעשו למען שם ד' ארצו עמו ונחלתו.

אחתום בכל חותמי ברכות, כנה"ר[20] ונפש דבק באהבתו מצפה לתשועה ואורה,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. תוי"ר - תורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. שיהי' - שיהיה
11. בע"ה - בעזרת השם
12. וא"א - ואי אפשר
13. ג"כ - גם כן
14. שי' - שיחיה
15. ע"ד - על דבר
16. ע"י - על ידי
17. בעה"י - בעזרת השם יתברך
18. ע"פ - על פי
19. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
20. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת צא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' סיון תרס"ה - יפו **נמען:** ר' משה זיידל

הרב קוק משיב לתלמידו על שאלות באמונה. את המדרש על חטא הארץ הרב קוק מסביר כך: הבריאה הוגבלה מראש בגלל הבחירה החופשית של האדם, ומכאן גם החסרונות שבטבע. בעניין גיל העולם לעומת הגאולוגיה הרב קוק כותב שכבר המקובלים והמדרש ידעו על עולמות קודמים, ושאפילו תורת ההתפתחות אינה סותרת את התורה, כי מעשה בראשית הוא מסתרי תורה ונאמר במשל ורמז. ההשערות המדעיות משתנות, והעיקר הוא דעת ה' והמוסר. הרב קוק גם מסביר שיש עיתוי מכוון לגילוי ידיעות לאנושות, כמו תנועת הארץ וגודל היקום, כדי שלא יחלישו את האדם ואת מוסרו.

עיקרי הדברים

- מעשה בראשית והמדע: אין סתירה, גם לא עם תורת ההתפתחות.
- 'בונה עולמות ומחריבן' - תקופות קדומות לפני מניין השנים.
- השערות מדעיות אינן ודאות - 'כציץ נובל'.
- הכול פועל ה', והאמצעים הם מעשיו.
- גילוי הידע בעיתוי הנכון לטובת המוסר האנושי.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], יוד סיון תרס"ה[4].

שלו'[5] וברכה לידידי אהובי חתן תורה ממולא בדעה ויראת ד' טהורה מר משה זיידל שליט"א[6].

הגיעני מכתבך הנעים, ואם הי'[7] הזמן מספיק הי' ראוי להאריך הרבה, לבאר שורש דבר בכל ההערות שהעירות, והדברים היקרים המסתעפים מהן בשאלות חכמת האמונה, שכל הכשלונות באים רק מפני שאין דורש ומבקש, וכ"א פותר לו את שאלותיו היותר גדולות ע"פ[8] ידיעה כהה, ע"כ[9] יצא משפט מעוקל, ועלינו החובה לברר אמרי אמת בתורת אמת.

וע"ד[10] המדרש, הפי' הפשוט הוא, שלולא שהאדם בבחירתו איננו יכול לקבל רב טובה היתה הבריאה יותר מבורכת, והי'[11] טעם העץ דומה לפריו, שזה הוא אב לכל יתר הכחות, שהיו יותר מבורכים, אבל מתוך שהאדם עתיד הוא לצאת מגדר היושר ברוב טובה ע"כ זה היה המעצור המוסרי, שלא תשתכלל הארץ כראוי. וזהו פתרון לכל המגרעות התכוניות הנמצאות בבריאה, שמבקרי היצירה עמלים בהם, ורק לכשישכילו את התאחדות כח המוסר עם יתר כחות המציאות יבינו תוכן הדברים. וזה נקרא חטא הארץ, שפירשו יותר במדרש כמקלל שדי אם רשע.

וע"ד מנין שנות היצירה ביחש להחשבונות הגיאולוגיים בזמנינו. כך היא הלכה רווחת, שהיו כבר תקופות רבות קודם למנין תקופתנו הוא מפורסם בכל המקובלים הקדמונים, ובמד"ר[12] "שהי' בונה עולמות ומחריבן", ובזוהר פ' ויקרא שהיו כמה מיני אנשים חוץ מאדם שנאמר בתורה; אלא ששם צריך להשכיל יפה את המליצות העמוקות, הצריכות ביאור רחב מאד מאד. א"כ[13] אותן החפירות מורות

לנו, שנמצאו תקופות של ברואים, ואנשים בכללם, אבל שלא היה בינתים חורבן כללי, ויצירה חדשה, ע"ז[14] אין מופת מוכיח, כ"א[15] השערות פורחות באויר, שאין לחוש להן כלל. אבל באמת אין אנו נזקקים לכל זה, שאפילו אם הי' מתברר לנו שהי'[16] סדר היצירה בדרך התפתחות המינים ג"כ[17] אין שום סתירה, שאנו מונים כפי הפשטות של פסוקי תורה, שנוגע לנו הרבה יותר מכל הידיעות הקדומות, שאין להן עמנו ערך מרובה. והתורה ודאי סתמה במעשה בראשית, ודברה ברמיזות ומשלים, שהרי הכל יודעים שמעשה בראשית הם מכלל סתרי תורה, ואם היו כל הדברים רק פשוטם איזה סתר יש כאן, וכבר אמרו במדרש "להגיד כח מעשה בראשית לבו"ד[18] א"א[19], לפיכך סתם הכתוב בראשית ברא אלקים". והעיקר היא הידיעה העולה מכל הענין לדעת ד', וחיי המוסר האמיתי, והקב"ה[20] נותן במשקל אפילו הרוח שחל על הנביאים, הוא צמצם שדוקא כשיכנסו הדברים הגדולים שבאלה הענינים באלה הציורים יוכלו בנ"א[21] לשאוב מהם, עם כל השתדלותם, את כל היותר מועיל ונשגב להם, ואור יקרות וקפאון, שהם סתרי תורה, שבעוה"ז[22] הם יקרים ויהיו קפויים לע"ל[23], רק הוא יגלה לנו פרטי הדברים. אבל עכ"פ[24] אין שום סתירה לשום דבר מן התורה מכל דעה מחקרית שבעולם כלל, אלא שאין אנחנו צריכים לקבל השערות לודאיות, אפילו יהיו מוסכמות הרבה, כי הן כציץ נובל, שעוד מעט יתפתחו יותר כלי הדרישה, ותהיינה כל ההשערות החדשות ללעג ולקלס, וכל החכמות הנעלות שבימינו לקטנות המוח, ודבר אלקינו יקום לעולם. "כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה, וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך ד'". כי יסוד הכל הוא מה שאנחנו מלמדים בעולם, שהכל פועל ד', והאמצעיים, רבים או מועטים, לרבבי רבבות, הם הכל מעשי ד', שלא חיסר מעולמו כלום, ושאין קץ לגבורתו ועז חכמתו ותפארתו ב"ה וב"ש[25] לעדי עד. ופעמים שאנחנו מזכירים את האמצעיים ג"כ בשם, להרחיב את הדעת, ולפעמים אנו אומרים בדרך דילוג "ויצר ד'" "ויעש ד'" כמו שאנו אומרים "אז יבנה שלמה", ואין אומרים ששלמה צוה לשרים והשרים להנמוכים מהם, והם להאדריכלים והאדריכלים לאומנים והאומנים לעושי המלאכה הפשוטים, מפני שהוא דרך ידוע, וגם איננו עקרי. כן כל מה שיחקר בהרבה רבבות שנים בהגדלת הדרכים והאמצעיים, שהם מוסיפים לנו דעה והשכל בגאון ד', המה ברב הפעמים מקוצרים, ותוכן הדבר שיש משקל מיוחד לכל רעיון ומחשבה לזמן לידתו ופעולתו, באין שום מקרה והזדמנות בלתי-מכוונת כלל. למשל אנחנו יכולים להבין, אם הי' נודע דבר תנועת הארץ לפני כמה אלפים שנה למפרע בהמון הי' המין האנושי מתירא לעמוד על רגליו, פן יפול מכח התנועה, וק"ו[26] שהי' מתירא לבנות בנינים רמים, וזה הי' מביאו לרפיון-לב למניעת-פיתוח שאין לשער, והחשבון של כח המושך לא הי' יכול להבטיחו, אחרי ראותו בעיניו שכל דבר העומד על דבר מתנענע איננו בטוח מנפילה. רק אחרי בגרות של הרגל יפה היה מקום לצאת ההכרה של תנועת הארץ, שלא תקבל האנושיות מזה אך טוב.

כן הדבר נהוג ג"כ ביחש הרוחניות, למשל השגחת השי"ת[27] היא יסוד המוסר האנושי והצלחתו, ולכשיתברר יפה בעולם בדעה גדולה ובהירה הוא יהיה יסוד האושר, "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ד'". והנה כנסת ישראל היתה צריכה להתעמל הרבה עם כל עובדי ע"ז, להבינם שעם גודל הבריאה אין עכ"ז[28] האדם מבוזה עד שלא יהי'[29] ערך להנהגתו המוסרית, כ"א

היצירה המוסרית של האדם היא חשובה מאד יותר מהברואים היותר גדולים בכמותם לאין ערך. אבל לא בנקל עלה הדבר להטביע במקצת חותם ידיעה זו עם השמירה של ההכרה הפנימית של כבוד ד', שהוא ג"כ בעיקר היסוד היותר הגדול להשתלמות האנושית, וכל היצירה הכללית בהוה ובנצח, בחיי חומר וחיי רוח. וכ"ז העמל היה נדרש, איך להתאים בלב הקטן של האדם את המחזה של גדולת היצירה ושפלות האדם עם חזיון הכרת יד ד' הגדולה, ואיך שהוא נעלה ומרומם מכל הערכים ההסכמיים של כל נוצר, מה היה אם היה אז ידוע ג"כ מכל המון העולמות המעשיים שבציורי המדעים כעת, אז היה כדק נחשב, ומוסרו כאין, ולא היה אפשר להקים בקרבו רוח חיים של גדולה ותפארת כלל. רק עכשיו, אחרי שגם עם הציור שהיה גדול אז לעיניו כבר נלחם ויוכל, שוב אין מבעתים אותו בשום גדולה כמותית לפי האמת. אבל כל אלה צריכים זמנים והכנות, והציורים הסיפוריים, בין הנמשכים מכח הסקירה על הבריאה מדרך המושכל, בין הבאים מהתגלות יד ד' על ידי נביאיו, צריכים תמיד להיות נושאים עמהם את הכח המאדיר את החיים ואת ההצלחה לאמתתה, ולא להביא לאדם ציד של ידיעות קטועות להשתעשע בהן בשחוק ילדות. וכשתשכיל בזה תבין, שיש ערך נשגב למה שמתגלה וכן למה שמסתתר, ודרכי ההסתרה הם רבים וגדולים מפליאות נתיבות חכמה העליונה של אדון כל המעשים פלא יועץ ב"ה. וכשתלך בדרך זה הנני בטוח בע"ה[30] שלא תכשל, ותעש חיל בישראל, את האלקים ירא ומצותיו שמור כי זה כל האדם. ותשמח ותעלז בגאון שם ד', ובמתת חבלנו להיות לברית עם לאור גויים, ונזכה לשוש במשוש ארץ צבי, לספר בציון שם ד' ותהילתו בירושלים, בהקבץ עמים יחדו וממלכות לעבוד את ד' בתתו מציון ישועה לישראל תפארתו. "והולכתי עורים בדרך לא ידעו, בנתיבות לא ידעו אדריכם, אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור, אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים", אמרו חז"ל[31] כבר עשיתים לרי עקיבא וחביריו.

והי' זה שלו' וברכה, כנפשך היקרה ונפש ידידך עז דור"ש[32] והצלחתך מלונ"ח[33],

הק'[34] אברהם יצחק ה"ק[35] הנ"ל[36]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ה - השנה תרס"ה (1904/1905)
5. שלו' - שלום
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הי' - היה
8. ע"פ - על פי
9. ע"כ - על כן
10. וע"ד - ועל דבר
11. והי' - והיה
12. ובמד"ר - ובמדרש רבה
13. א"כ - אם כן
14. ע"ז - על זה (ובהמשך האגרת, "עובדי ע"ז": עבודה זרה)
15. כ"א - כי אם
16. שהי' - שהיה

17. ג"כ - גם כן
18. לבו"ד - לבשר ודם
19. א"א - אי אפשר
20. והקב"ה - והקדוש ברוך הוא
21. בנ"א - בני אדם
22. שבעוה"ז - שבעולם הזה
23. לע"ל - לעתיד לבוא
24. עכ"פ - על כל פנים
25. וב"ש - וברוך שמו (אחרי "ב"ה"); בציון מקור: ובית שמואל
26. וק"ו - וקל וחומר
27. השי"ת - השם יתברך
28. עכ"ז - עם כל זה
29. יהי' - יהיה
30. בע"ה - בעזרת השם
31. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
32. דור"ש - דורש שלום
33. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון
34. הק' - הקטן
35. ה"ק - הכהן קוק
36. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ח שבט תרס"ח - יפו **נמען:** ר' משה זיידל

על הערות התלמיד לחוברות הרב קוק משיב בקצרה: בעניינים רוחניים הדברים קשורים תמיד ביסוד הסודי, ולכן בתוך דברים מובנים מופיעים פתאום דברים שמעל להגיון, שנאמרים בתמימות של ילדות. זה המפתח למקומות קשים בדבריו. לשאלה במה להתמחות באוניברסיטה הרב קוק ממליץ על שלושה מקצועות: פילוסופיה, שפות שמיות וספרותן, וכלכלה לאומית. הנימוק: מבוכת הדור מתרכזת ברעיונות הכלכליים, מושפעת מן הפילוסופיה, וחודרת לישראל כנטיות לאומיות וגזעיות שקשורות לספרות השמית.

עיקרי הדברים

- מפתח להבנת כתביו: ההתגלות הסודית בתוך הדברים המובנים.
- המלצה ללימודים אקדמיים: פילוסופיה, שפות שמיות, כלכלה לאומית.
- בירור רעיונות הדור על ידי אנשי מדע יראי שמים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח"י[4] שבט תרס"ח[5].

חביבי ויקירי החריף ושנון מלא ברכת ד', מר משה זיידל נ"י[6].

שלו'[7] וברכה.

טרדות רבות ושונות מונעות אותי מלמלא חפצי ולכתב בארוכה לך, חביבי, אף שמאד אצמא לדעת מכל אשר אתך, ולחקור על כל עניניך, בקודש ובחול, בפרטי פרטיות. אקוה שלא תמנע ממני הטוב, ולא כמדתי תמוד לי.

חפצתי מאד להשיב לך על הערותיך על החוברות שנדפסו. אבל הזמן נדחה, ועכשו כבר קשה עתיקא. בכלל אעירך, כי בעניינים הרוחניים הננו תמיד קשורים אל היסוד הסודי, שזהו האמת היותר גדולה שבהכרתם. ע"כ[8] אין לתמוה אם בתוך דברים מובנים, ההולכים בהרצאה במובן רגיל ומעשי, נפגש בפתע דברים המנשאים אותנו מעל כל החוג החושי וההגיוני הרגיל. וע"פ[9] רוב דוקא אז הננו שבים לדבר בתמימות פשוטה, תמימות של ילדות טהורה, "מפי עוללים ויונקים יסדת עז". וכל מי שהוא מדבר דברים מעומק נשמתו, מוכרח הדבר שימצאו בתוכם הנקודות הללו, שעל ידן זוהר האמת התוכית מתגלה. כמדומה שזהו מפתח נאמן למקורות קשים בדברי, ובדברי כל המדברים בסגנון זה, ראשונים ואחרונים.

מאז שאלתני יקירי ע"ד[10] בחירת איזה מקצע. אם הי'[11] הזמן מספיק בידי לחקור יותר בדיוק על התוצאות המעשיות של הגומרים את הלמודים, ואת האופנים אשר בהם יבחרו את דרכם בחיים, הייתי חפץ מאד להודיעך חות דעתי, שכמובן תהי'[12] מיוסדת על הצד הרוחני שבהם. אבל זה קשה לי לברר, ע"כ לא אוכל להשיאך עצה מעשית. רק אגלה לפניך, יקירי, את נטייתי, כי שלשת המקצועות

אשר ליקר ערך, מלא דעת ויראת ד' טהורה, לבחור למען התועלת הרוחנית של כלל עמנו, הראויה להצטרף לכל מטרה פרטית, הנן לדעתי הפילוסופיא, השפות השמיות וספרותן, והאקונומיא הלאומית. נימוקי הוא, משום שהרעיונות נבוכים הרבה בדור, והמבוכה מתכנסת בעולם בחוג הרעיונות האקונומיים, ומושפעים מהפילוסופיא, ונכנסים לגבול ישראל בתור נטיות לאומיות וגזעיות, וכל אלה יש להם יחש מרובה להספרות השמית, הצור של מחצב אומתנו. אשר לזאת תקוה נפשי, כי אם נעמיד חניכים, ממולאי כשרון ויושר לב, באלה המקצעות, ירבו את האור ע"י[13] עבודה חפשית, שתהי'[14] ממילא ברורה ומכוונת אל האמיתיות היסודיות, שעל ידן יהיו לעזר לברר את הרעיונות המסובכים של הדור. כמובן א"א[15] להשלמה כללית מדעית שתבא, כ"א[16] כשתלוה לזה ג"כ[17] הידיעה בהדברים הגנוזים ביתר אוצרות המדע, אבל מ"מ[18] העבודות העקריות הנצרכות ביותר הנן אלה אשר ציינתי.

אם הי' הזמן מרשה הייתי מבאר הדברים יותר, אבל אקוה שדי בזה לחכם לב שכמותך. בטח כבר בררת לך את דרכך, יצליחך ד' ויגיעך למטרה היותר רצויה ועליונה. צלח ורכב ע"ד אמת, כנפשך היקרה ונפש אוה"נ[19] דו"ש[20] ואשרך ומצפה הצלחתך בכל לב ונפש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ח"י - שמונה עשרה (18)
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. ע"כ - על כן
9. וע"פ - ועל פי
10. ע"ד - על דבר
11. הי' - היה
12. תהי' - תהיה
13. ע"י - על ידי
14. שתהי' - שתהיה
15. א"א - אי אפשר
16. כ"א - כי אם
17. ג"כ - גם כן
18. מ"מ - מכל מקום
19. אוה"נ - אוהבך הנאמן
20. דו"ש - דורש שלום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קיז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** הרב שמואל אלכסנדרוב

תשובה קצרה לאלכסנדרוב. אין גבול מוחלט בין רגש לשכל, והחילוקים יחסיים. אין להיות אדוק בתורת ההתפתחות; יש בה ניצוצי אמת וגם כזבים, והרי בדורות הראשונים היו גדולים שאין כמותם. ההבדל בין השגת אברהם למשה יחסי. הבריחה מיראה בדור מולידה יראה של חולשה. המצוות המעשיות מוסריות, גם כשהמוסר שבהן אינו בולט, וחיבת האומה קשורה בהן.

עיקרי הדברים

- אין גבול מוחלט בין רגש לשכל.
- ביקורת על אדיקות לתורת ההתפתחות.
- היראה העליונה מול הבריחה מיראה.
- ערכן המוסרי והלאומי של המצוות המעשיות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ז אד"ר[4] תרס"ח[5],

לכ'[6] ידידי הרב הג'[7] החכם הנשגב מר שמואל אלכסנדרוב נ"י[8], שלו'[9] וברכה.

הגיעני מכתבו היקר. והנני מוקף המון רב של טרדות ממשא עם ד' המתישבים באה"ק[10], וא"א[11] לי בשו"א[12] כעת לטייל בעמק הראוי בדבריו.

בכלל תמיהני למה אנו צריכים לתן גבול מוחלט בין רגש ושכל. החילוקים אינם כ"א[13] סוביקטיביים, ואפילו החילוק של מוחש, מורגש ומושכל, ג"כ[14] הלא איננו מוחלט, כ"א יחושי. שהכל הוא מלא חיים ודעת, הלא היא דעה פשוטה וישרה לכל משכיל. ומיד אנו אומרים, שהענין הולך לאין סוף ואין תכלית, ואנו באים לעומק הדעה, שהשגיאות והקלקולים הנם ע"מ[15] לתקן, וזאת היא חכמת האמונה.

ובכלל אין אנו צריכים להיות כ"כ[16] מאודקים לשיטת ההתפתחות. יש בה ודאי כמה נצוצי אמת, אבל ג"כ כמה כזבים ודמיונות. עובדא ברורה היא, שהיו בדורות הראשונים אנשים גדולים שאין לנו דוגמתם, ולכה"פ[17] לא נוכל להעמידם במעלה התחתונה מההתפתחות לערכנו. אלא שההתפתחות האיטית היא אחת מרבבות אין-סוף הדרכים, שחי העולמים מתגלה בם.

הבדל יחושי אמרתי בין אברהם למשה, שלעומת האחרון נחשבת השגת הראשון למאופלת, על-דרך "כתר עליון אע"ג[18] דאיהו אור צח אוכם איהו קדם עלת העלות".

בכלל הנני רואה הבריחה מפחד ויראה מתגברת בדור, וזו עצמה מביאה בפנים הלב יראה של חולשה וקטנות, אבל החפץ לקבל היראה העליונה מכין את המעז והצלילות של הדעת.

אין שום יסוד לבריחה ממצות המעשיות, שהנן מוסריות, ביחש הפרט או הכלל, וכשאין המוסריות בולטת בהן הנן ג"כ מוסריות, מתוך כל דרכי הרעיון שאנו יכולים לתלות בהן, שגם אנו ורעיונותינו אינם בריאה חדשה, וקודם שנוצר האדם מחשבתו גלויה. וגם מפני חיבת האומה שקשורה בהן בחמודות רבות, ראוי לכל חכם לחזקן ולאמצן מאד.

והנני ידידו דוש"ת[19],

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. לכ' - לכבוד
7. הג' - הגאון
8. נ"י - נרו יאיר
9. שלו' - שלום
10. באה"ק - בארץ הקודש
11. וא"א - ואי אפשר
12. בשו"א - בשום אופן
13. כ"א - כי אם
14. ג"כ - גם כן
15. ע"מ - על מנת
16. כ"כ - כל כך
17. ולכה"פ - ולכל הפחות
18. אע"ג - אף על גב
19. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קיח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה אדר ראשון תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק יעקב ריינס, אב בית דין לידא

הרב קוק תומך באיחוד הישיבה שלו עם בית המדרש ש'המזרחי' מבקש להקים. ההכרה בצורך בדרך חדשה כבר התפשטה בין גדולי הארץ, וגם 'שומרי תורה' התקרבה לכך. הישיבה תייסד 'חכמת ישראל' על דרך הקדושה: היסטוריה, ביקורת, הגיון ושירה. הרב קוק מסביר שהחרם על לימודי חוץ ושפות זרות בארץ היה מוצדק לשעתו, אבל לא הוגבל בזמן. מטרת הישיבה להוציא גדולי ישראל, שישפיעו על ישראל ועל העולם השפעה תרבותית אדירה מתורת ארץ ישראל.

עיקרי הדברים

- איחוד הישיבה עם בית המדרש של 'המזרחי'.
- חכמת ישראל על דרך הקדושה.
- החרם על לימודי חוץ בארץ ישראל - הצדקתו ומגבלתו.
- שאיפה לגדולות: גדולי ישראל והשפעה תרבותית עולמית.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה אד"ר[4] תרס"ח[5].

שלו'[6] וברכה מקודש לכ'[7] מר ידי"נ[8] הרב הגאון הגדול רב פעלים מו"ה[9] יצחק יעקב ריינעס שליט"א[10], הגאבד"ק[11] לידא יצ"ו[12].

שלו' עד העולם.

מכתב כ"ג[13] אשר הגיעני שמח לבבי. והנני רואה בעה"י[14], כי קרן ישועה הולכת ומצמיחה על ארץ חמדתנו, רק שאנחנו, אשר יד ד' וחסדו נטויה עלינו להיות מהבונים, הננו צריכים להתאמץ ולהתחזק יפה יפה. כי ב"ה פקד ד' את עמו, וארצנו הק'[15] הולכת ונבנית ומתישבת לעינינו בבני', ועלינו רק לצקת רוח חן ותחנונים על יושבי יהודה וירושלים, ולקשר את לבבות כל הפזורים ונפוצים, בין במקום, בין בדעה, למקום בית חיינו, למען יציץ ופרח ישראל, באור רוח ד' ותורתו אשר עליו, על אדמת קדשו.

והנה ע"ד[16] איחוד הישיבה עם בית המדרש אשר יבוקש מטעם המזרחי להקים בעה"י. הנני רואה הדבר מוכשר כעת הרבה, להוציא הענין הנשגב הזה אל הפועל. כי ב"ה כמה סבות, וביניהן ג"כ[17] השפעתי הדלה, גרמו שעתה כבר נתבררה ההכרה בלב רבים מגדולי אה"ק[18], שהחובה עלינו להתיצב על דרך מחודש, כדי להחזיק מעמד לתורה ולאמונה על אדמת הק' בפרט ובכללות היהדות בכלל. והאגודה "שומרי תורה", שבתחילת יסודה חשבה להרחיק ללכת ולא לסבול שום דבר תיקון שהשעה מחייבת, גם היא התקרבה להרגיש שאנו צריכים לרכוש לנו כחות חדשים למען ד' ועמו. ע"כ[19] ע"י[20] פעולות רצויות אפשר לקשר הרבה. וביחוד ע"י המגמה הראשית של הישיבה לקבע ג"כ חלק רשום מהמצויינים ביותר להעיונים הרוחניים, ליסד על דרך הקדושה אמתת חכמת ישראל לכל סעיפיה, בכל

הרחבתה, עד שלא יהיו עוד חכמת ההסתוריה והבקורת, הגיון הדעות, הפיוט וכל ענפיהם, שייכים דוקא לאותם האנשים החפצים דוקא בהירוס התורה ואמונת השי"ת[21], כ"א[22] "ליושבים לפני ד' יהי'[23] סחרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק". בזה נרויח את החלק היותר גדול ממה שאנו צריכים לעשות לד' בעת כזאת, לתשועת ישראל. ע"כ ראוי לגשת אל המלאכה, להכנת הבנין, וסידור הענינים הנדרשים למעשה, ע"י עצת שלו' בחכמה ויראת ד'. ידע הדר"ג[24], שמניעה גדולה נמצאת באה"ק[25], לכל שכלול הדרוש להרים קרן של יראי ד' בחינוך הבנים ביחוד, מפני שמוחזק הרבה איסור גדול בח"ח[26], שגדרו הרבנים שהיו בדורות שלפנינו, על כל לימוד חיצוני וכל שפה זרה באה"ק. ובאמת הי'[27] הדבר מוכרח לשעתו למי שיודע השתלשלות הדברים בפנים, וכל ענין מה שאנו יכולים לומר ע"ז[28] שגדשו סאה, הוא רק מה שלא הגבילו הדבר בזמן, ולא נתנו יד לבי"ד[29] אחר לבטל ולהתיר לפי צורך השעה, ע"פ[30] גדרי תורה ויראת ד', וגם עתה יראים הם, מפני לעז של פריצת גדר, כל חשוב באה"ק, לעשות בזה איזה דבר רשום. אמנם, אנכי העני אשר מאת ד' היתה זאת, שיהי'[31] מוטל עלי סבל עבודת הישוב החדש, אשר עין בעין אראה, שרק אם נקדים רפואה למכה, וניסד ישיבה במובן רחב וגדול, לנטע עץ חיים בלב הישוב החדש, אז יהפך הכל לברכה, הנני מוצא לעצמי חובה להעמיס עלי ג"כ את גודל הענין הזה, ואקוה שרבים גדולים וטובים יהיו עמנו לחזק ידינו בשם ד'.

ולא אמנע מהביע לכ"ג את דעתי, שהנני רואה שאנו מחויבים לשאוף דוקא לגדולות, דהיינו שנביא את הישיבה למצב כזה, עד אשר תוכל להוציא מקרבה גדולי ישראל, במובן המלא של המלה, גדולי דעה כאלה, שיוכלו לעמוד בראש השורה של ההשפעה על הכלל בישראל ובעולם, ע"י הגיונות לבבם ומעשיהם. ועפ"ז[32] אנו צריכים ליחד חלק קבוע בעד ההתיחדות להחלק הרוחני שבתורה כולה, להידיעה הרחבה והכבירה של דעת ד', בצירוף כל המכשירים הישנים והחדשים הדרושים לה, באופן שתצא ממקור הקדושה העליונה של תורת א"י[33] השפעה - --קולטורית אדירה בעולם, אשר תגיע לידי זה ש"מלכים יראו וקמו, שרים וישתחוו". ולדבר גדול כזה אין אנו צריכים להיות בעלי דמיון נלהב, כ"א בעלי מעשה נאמנים, הדוגלים באמת בשם ד'. כי אין לשער ואין לספר מה גדול הוא אור החיים של חיי נשמות, אשר לאויר ארצנו הק', ליודעים להשתמש לאורו, וב"ה[34] כי עת לחננה, כי בא מועד.

לולא טרדותי הרבות הייתי מאריך הרבה על כמה ענינים פרטיים הנוגעים לענינינו. אבל כעת א"א[35] לי. ע"כ אקצר, ואחתום בברכה של מרפא וארוכה ונהורא מעליא לכ"ג וכא"ל[36], כנה"ר[37] ונפש ידידו דורש"ת[38] וקשור באהנ"פ[39],

הק' אברהם יצחק ה"ק

קבלתי את החוברת ע"ד הישיבה ברב ת"ח[40]. מאד אשתוקק לדעת איך הדבר מסתדר. ד' יעזרנו ע"ד כבוד שמו. הנ"ל[41]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון

5. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
6. שלו' - שלום
7. לכ' - לכבוד
8. ידי"נ - ידיד נפשי
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
12. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
13. כ"ג - כבוד גאונו
14. בעה"י - בעזרת השם יתברך
15. הק' - הקטן
16. ע"ד - על דבר
17. ג"כ - גם כן
18. אה"ק - ארץ הקודש
19. ע"כ - על כן
20. ע"י - על ידי
21. השי"ת - השם יתברך
22. כ"א - כי אם
23. יהי' - יהיה
24. הדר"ג - הדרת גאונו
25. באה"ק - בארץ הקודש
26. בח"ח - בחרם חמור
27. הי' - היה
28. ע"ז - על זה
29. לבי"ד - לבית דין
30. ע"פ - על פי
31. שיהי' - שיהיה
32. ועפ"ז - ועל פי זה
33. א"י - ארץ ישראל
34. וב"ה - וברוך השם
35. א"א - אי אפשר
36. וכא"ל - וכל אשר לו
37. כנה"ר - כנפשו הרמה
38. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו
39. באהנ"פ - באהבת נפש
40. ת"ח - תלמידי חכמים
41. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קלד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' אייר תרס"ח - יפו **נמען:** ר' משה זיידל

בעניין המחקרים החדשים הסותרים את פשטי התורה: אין חובה להכחישם, כי עיקר התורה אינו סיפור עובדות אלא התוכן הפנימי. בין אם היה 'יתור זהב' ובין אם המציאות עלתה מלמטה, הלקח מסיפור גן עדן הוא חומרת החטא. עם זאת, הוויית האדם בגן עדן מבטיחה שהאושר הוא טבעו של האדם, והחטא מקרי ויתוקן. תורת ההתפתחות בלי עבר כזה מותירה פחד מנסיגה. כלל במלחמת הדעות: קודם לבנות את ארמון התורה מעל הדעה הסותרת, ואחר כך להילחם בה מתוך ביטחון. עוד יש הערה על תוספות תענית טו.

עיקרי הדברים

- אין חובה להכחיש את המחקר המדעי.
- עיקר התורה הוא התוכן הפנימי ולא העובדות.
- גן עדן כערובה לאושר האדם, מול תורת ההתפתחות.
- כלל: לבנות את התורה מעל הדעה הסותרת.
- הערת צבי יהודה על טרדות אביו.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' אייר תרס"ח[4].

ידידי וחביבי החכם השלם אוצר תורה ויראת ד' טהורה מר משה זיידל שליט"א[5], שלו'[6] וברכה.

התענגתי על דבריך היקרים, אשר זה כמה הגיעוני. אבל לא מצאתי עֵת כשר להתענג ג"כ[7] בהשיבי לך, מחמדי, דברי שלו' ואמת. גם עתה הנני מוקף טרדא ופיזור נפש, ומ"מ[8] הנני מבליג על המניעות ואכתב מעט, בעזה"י[9].

בכלל הנני מוצא לעצמי חובה להעיר את רוחך הטהור, ע"ד[10] הדעות הבאות ע"י[11] המחקרים החדשים, שהם ברובם סותרים את פשטי דברי תורה. דעתי בזה היא, שכל מי שדעותיו ישרות ראוי לו לדעת, שאף שאין כל אמת מוכרחת בכל אותן החדשות, מ"מ[12] אין אנחנו חייבים כלל להכחישן בבירור ולעמד נגדן, מפני שאין זה כלל עיקר של תורה לספר לנו עובדות פשוטות ומעשים שהיו. העיקר הוא התוך, ההסברה הפנימית שבהענינים, וזה יתרומם עוד יותר בכל מקום שנמצא כח סותר, שאנו מתעודדים להתגבר על ידו. עקרם של דברים נאמרו כבר בדברי הראשונים ובראשם במו"נ[13], והיום הננו מוכנים להרחיב את הדברים יותר. אין לנו שום נפ"מ[14] אם באמת היה בעולם המציאות תור של זהב, שהתענג אז האדם על רב טובה גשמית ורוחנית, או שהוחלה המציאות שבפועל מלמטה למעלה, מתחתית מדרגת ההויה עד רומה, וכך היא הולכת ומתעלה. אנו צריכים רק לדעת, שיש אפשרות גמורה, שהאדם אפילו אם יתעלה במעלה גדולה, ויהיה מוכן לכל כבוד ועונג, אם ישחית דרכיו יוכל לאבד כל אשר לו, ויוכל להרע לעצמו ולתולדותיו עד דורות רבים מאד, וזה הלימוד יוצא לנו מהעובדא, של מציאות אדם בגן עדן וחטאו וגירושו. ואדון כל הנשמות יודע עד כמה צריכה להיות עמוקה

הרשימה בלב בנ"א[15] להיות זהירים מן החטא, וכפי אותו העומק ממש באו כ"כ[16] אותיות ע"ז[17] בתורת אמת. וכשאנו באים לידי מדה זו, אין אנו נזקקים עוד ללחום דוקא נגד הציור המתפרסם בין החוקרים החדשים, וכאשר אין אנו נוגעים בדבר נוכל לשפוט משרים, ועתה נוכל לבטל את החלטותיהם במנוחה במדה זו שהאמת תורה לנו את דרכה.

עיקר תפארת חיינו, הוא האמת, של האחדות ברום גבהה ופארה הנצחי, והצדק הנצחי ההולך עמה בלא פירוד. זאת היא נשמתא דאורייתא שדוקא מבעדה נוכל להציץ גם על גופא ולבושין דידה. ובכלל הרעיון של ההתפתחות האיטית עומד הוא גם הוא בראשית התפתחותו, ואין ספק בדבר שישנה את צורתו, ויוליד חזיונות שבהם נראה ג"כ דליגות, המשלימות את חזיון המציאות, ואז יובן אורם של ישראל בעצם בהירותו.

הדבר הוא ההפך ממחשבת החוקרים באוה"ע[18], ובישראל ההולכים בעקבותיהם, הלוקחים את התנ"ך[19] ע"פ[20] ההסברה הנוצרית, שעל ידה נעשה העולם הזה בית כלא. אבל ההבנה הטהורה, של שמחת החיים ואורם, אשר בתורה, היא דוקא ע"י הערובה הבטוחה של העבר, שהיה האדם מאושר מאד, ורק מקרה של חטא הרחיק את דרכו. מובן הדבר שמכשול מקרי מוכרח הוא להיות נתקן, והאדם ישוב למעלתו לעד. אבל רעיון ההתפתחות בלא סיוע מהעבר, יפחיד לעולם שמא יעמד באמצע דרכו, או שמא יסוג לאחור, כיון שאין אנו מוצאים מקום בטוח לומר שהאשר הוא טבע קבוע לאדם, וק"ו[21] להאדם החמרי כמו שהוא בגוף ונשמה יחד. ע"כ[22] רק הוית האדם בגן-עדן מקיימת לנו את עולם האור, וממילא הרי זה ראוי להיות אמת מעשית והסטורית ג"כ, אע"פ[23] שאיננו מעכב לנו.

ובכלל זהו כלל גדול במלחמת הדעות, שכל דעה הבאה לסתור איזה דבר מן התורה, צריכים אנו בתחילה לא דוקא לסתור אותה, כ"א[24] לבנות את ארמון התורה ממעל לה, ובזה הננו מתרוממים על ידה, ובעבור ההתרוממות הזאת הדעות מתגלות, ואח"כ[25] כשאין אנו נלחצים משום דבר, הננו יכולים בלב מלא בטחון להלחם עליה ג"כ. יש ע"ז דוגמאות מוכיחות, אבל קשה לי להאריך, ולחכם לב שכמותך יספיק הקיצור, למען דעת איך לדגול בשם ד' ממעל לכל הרוחות המנשבות, ולהשתמש בכל לטובתנו האמתית, שהיא גם טובת הכל.

ד' תוס'[26] דתענית ט"ו קשים באמת, ונראה שהם נסמכים ע"ד הירושלמי, שאומר שרואין כאילו אפרו של יצחק צבור. ומ"מ נראה להגיה "מעשה אדם", והכונה אפר מקלה שע"י[27] שרפה, לא טבעי, שהוא מעשה שמים, עפר. ועיי' מש"כ[28] רש"י[29], ובגבורות ארי בזה, ובירו' מפורש שחולקין בזה לפי הטעמים.

וע"ד[30] המקצעות אשר בחרת, יואל ד' להצליחך, ויאר עליך מאור חכמתו ויפעת חסדיו המרובים, ותזכה להיות ממקדשי שמו ב"ה בעולמו, ולישראל תהיה תפארת, לאמץ ברכים כושלות באהבת תורה ויראת שמים של אמת, הדרושה מאד להסמך בדורנו מכל אשר לו לב נכון ורוח אמת.

אחתום בברכה ואה"ר[31], כנה"י[32] ונפש ידי"ע[33] דורש"ת[34] באה"ר[35],

הק' אברהם יצחק ה"ק

אאמו"ר[36] שליט"א בקשני להוסיף כי מכתבו זה נכתב מתוך טרדה ופיזור נפש מרובים, שאינם נותנים לעיון מנוחתו, ולכן אינו יכול לבאר ולסדר יפה ולדבר כאשר עם לבבו, וצר לו. צבי יהודה

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. ג"כ - גם כן
8. ומ"מ - ומכל מקום
9. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
10. ע"ד - על דבר
11. ע"י - על ידי
12. מ"מ - מכל מקום
13. במו"נ - במורה נבוכים
14. נפ"מ - נפקא מינה
15. בנ"א - בני אדם
16. כ"כ - כל כך
17. ע"ז - על זה
18. באוה"ע - באומות העולם
19. התנ"ך - התורה נביאים וכתובים
20. ע"פ - על פי
21. וק"ו - וקל וחומר
22. ע"כ - על כן
23. אע"פ - אף על פי
24. כ"א - כי אם
25. ואח"כ - ואחר כך
26. תוס' - תוספות
27. שע"י - שעל ידי
28. מש"כ - מה שכתב
29. רש"י - רבי שלמה יצחקי
30. וע"ד - ועל דבר
31. ואה"ר - ואהבה רבה
32. כנה"י - כנפשו היקרה
33. ידי"ע - ידידו עוז
34. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו
35. באה"ר - באהבה רבה
36. אאמו"ר - אדוני אבי מורי ורבי

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קסד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו תשרי תרס"ט - יפו **נמען:** ר' משה זיידל

הרב קוק מבקש לקיים קשר מכתבים קבוע בין 'יחידי הסגולה': צעירים יודעי תורה ושומרי מצוות שעוסקים במדעים. מטרת הקשר היא ספרות של 'שאלות ותשובות בהלכות דעות ואמונות', שתיכתב בידי חכמי תורה ולא בידי מי ש'שנו ופרשו'. הרב קוק מצטט שיר שלו על מחשבות שהופכות לספרים. ה'קולטורה הישראלית' עומדת עדיין 'כרחל נאלמה', ואירופה קיבלה את דבר ה' דרך הנצרות המלוכלכת. הרעיונות הישראליים אינם כבולים לחוקי ההתפתחות ויש בהם כוח קפיצה.

עיקרי הדברים

- קשר מכתבים קבוע בענייני דעות ואמונות.
- ספרות רוחנית בידי חכמי תורה.
- השיר 'ומנקודות מחשבותי'.
- הקולטורה הישראלית מול אירופה והנצרות.
- כוח הקפיצה הרוחני, מעבר להתפתחות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ו תשרי תרס"ט[4].

ידיד לבבי ונפשי, החכם השלם, מלא חמדה ותפארה בתו"י[5], מו"ה[6] משה זיידל נ"י[7], שלו'[8] רב לך ולכל אשר לך.

חבתך, יקירי, שאיננה זזה מלבבי, תזכירני תמיד את חובתי לכתב לך. אבל האוכל לצאת ידי חובתי, כפי אשר ימשכני לבבי, - בהחלט הנני מוכרח להשיב ע"ז[9] בשלילה. הנני בעל מלאכות רבות, המשפיעות כל אחת מהנה רגשות הסותרות זו את זו, והנני מוכרח תמיד לנוד מאחת לחברתה, עד אשר לפרע את החובות, שהלב הפנימי כ"כ[10] עורג להן תמיד, לא ישאר עפ"ר[11] פנאי, וכשאני חולץ א"ע[12] מעט ממסגרותי לשלם, הנני מוכרח לעשות פעולתי בחפזון, עד שאיני מוצא קורת-רוח שלמה בסגנון דברי. מ"מ[13] על כל תכסה אהבה נאמנה.

ובאמת מאד הנני משתוקק, שיהי'[14] דיבור של חבה מצוי בין חבורתנו, בין יחידי-הסגולה המבינים ומרגישים שיש לנו עבודה רוחנית עזה, חדשה וגדולה. המקצעות הרוחניים שבתורה מוכרחים הם שיעבדו, באותו המרץ שנעבדו ושצריכים להעבד המקצעות המעשיים שלה, - זהו הלא פתגמי העתיק. ומשא-ומתן ושאלות ותשובות בהלכות דעות ואמונות צריכים להיות נכתבות, בסברא ברורה בלב מתנה וברוח דעה וגבורה, דוקא מחכמי-תורה הקבועים באהלה; למרות מה שאם הדור כותב איזה דבר בזה, הכותבים הם ע"פ[15] רוב אותם ששנו ופרשו, אותם שחיי ההפקר, לכל הפחות ביחס להכרת אורה של תורה, כבר סתמו להם את דרך החופש של הכרת אור הגנוז, החי וקיים עדי עד, שבאוצר חיים של ישראל.

ואלה השאלות ותשובות יעמדו לנו בדורנו זה במערכה אחת עם כל השאלות ותשובות של גאוני הדורות, המלאים פרטים מעשיים בבירור הצד המעשי של היהדות שגם הוא הנהו יסוד נכבד ושדה-תבואות, אבל הצד הפנימי, המוחי והליבי, הלא הוא עולה עליו, מאיר אותו ומחיהו.

ע"כ[16] הייתי חפץ מאד לקבע קורספונדנציה קבועה עם כל השרידים של נבוני הצעירים, יודעי תורה ואוהביה, נוצרי אמונים ושומרי תורה ומצות, ועסוקים במדעים באופן הגון ומזורז, ומנן ומנייהו תסתיים שמעתתא בע"ה[17], להחל ספרות הגונה רוחנית ופוריה, במקצע העזוב של הלכות הדעות והאמונות, בבירור גמור, "בשרא שמינא אפתורא דדהבא ".

ולפי גודל הענין כך גדולות הן המניעות, המעכבות את יסוד דבר זה. ומ"מ[18] אינני מתיאש, ותוחלתי לד' היא, הנותן לנו אור עולם באוצר חיים, שעוד יזכני לכונן חפצי. וע"י[19] עזרתכם, אחי האהובים, אתה ואהובנו הרבמ"ל[20] שי'[21], וסיעת מרחמיכם משם, ומפה כל חלוץ אשר רוח ד' עמו יקום ויתן לנו יד. ומרוץ אגרות מלאות טוב ד' להגדיל את הפלפול של אמת בחכמה, כראוי לנו בזמננו להחיות את רוח עמנו, ולגלות אורו והדרו על בניו, יחל להיות תכוף ביניינו. ויתקיים פיוטי אשר שרתיו זה כבר: "ומנקודות מחשבותי, שיקבצו לעדרים, אקח אותיותי, והיו למאמרים, והמאמרים בחוברת, יהיו לספרים, והספרים, בכל קרת, יהיו נפזרים", כו'[22], ויחדיו עמי תשירו שירה זו בפועל, ומכנף הארץ זמירות נשמע, וחדות ד' תהי מעוזנו.

הנני לוחם עם המניעות מלחמת מצוה. הננו רואים עין בעין שבא עתה אור ד' יאר לנו, תקות ישראל ותחיתו הולכת ומתגלמת, בסתר המדרגה בארץ חיים. הרוח הגדול, שחיי עולמים שרוי בתוכו, הנהו עדיין מקופל כעובר במעי אמו, אבל יגיע הזמן וימיו לא ימשכו, ותנועת לדה תשמע, אחרי צעקת חבלים, קול חדש ומרנין של ילד נולד, אשר יולד גוי פעם אחת, וציון תחל וילדה את בנה; אבל הגברת הרוח, השלמתו, מהירות באו, - על זה הננו נקראים לפעול עם אל ".

עד כה עומדת הקולטורה המיוחדת של ישראל, כרחל נאלמה. דבר אלהים היה לחרפה, כי לא יהין שום משכיל לרצות ממנו יותר ממה שתתן ע"ז אירופא דיפלום, ואירופא לקחה את דבר ד' בצינור מלא רפש של הנוצריות שנתלכלכה בגויות, ואבדה את שריד חמדתה, אשר גזלה מעם-עולם, וחשוכא חפי להני אינשי, אשר התפארו כי לקחו להם אור ישראל ושמו בכליהם, הקולטורה העצמית שלנו, שאין לנו בה שותפות של כל גוי בעולם, ותחיתנו הלאומית על אדמת הקודש, היעודה להיות גי חזיון עולמים, חלום נאמן אחד הוא, אשר רק בשגגה יראה כשתי מערכות סותרות ומנגדות זו את זו. לעבד את היסוד האמתי הזה, להראותו ביד רמה וקומה זקופה, בגדולה והוד, זאת היא עבודתנו, עבודת חכמי אמת, יראי ד' ביראה פנימית, שאינה נגועה בסיגים של יראה פסולה, חיצונית ומשפלת רוח ונשמה, אותם היודעים לתן גודל לאלהינו באמת ובישר לבב. וע"ז[23] צריכים אנו להחל ביסוד של ספרות, חדש-ישן, שלא יפנה אל הישן עורף כ"א[24] יזדיין עם החדש לדעת את כל עומק הטוב של הישן, ואיך החדש הולך עמו ומשלימו תמיד, ותלמידים ותיקים יגדילו תורה ויאדירוה להחיות רוח ישראל, ולתן כבוד והוד, לאדמת הנבואה, אשר שמיה והרריה ירעפו עדי-עד טל-חיים דוקא לעם המרגיש את קשר נשמתו בתוכה, ולא לעם אחר, ולנטמעים עמהם, שאינם מבחינים בין אדמת חול לעפרות קודש.

השכל הישראלי יתרומם, והרגש החי שלו יתעורר לעומתו בכל מלא עז וחיים. הגבורה המעשית ליסד ולנטע, לבנות ולשכלל את הכל בחיי גוי איתן על אדמתו כמקדם, תתעורר בזרע ד', אשר תכירו ותדע לשוב אליו באהבה והכרה מלאה תנובה וחיים. שירים חיים נבראו, מלאי עז אלהים, ושדות של קולטורה חדשה ומאירה יפרו ויעלו, יעטפו בר ויתרעעו אף ישירו. הישן יתחדש, והחדש יתקדש, ויחדו יהיו לאבוקות אודים על ציון, ובמשיכת חן תחל אז ציון למשוך אל תוכה את בחירי בניה בוניה, ומשכללי הבנין, הנטע והמזרע, התעשיה והמסחרים, יהיו במשך הזמן גם הם זלופים מטל חיי נצח, מים טהורים יזורקו עליהם, ויכירו את חסנם ואשרם בהיותם בונים חומות וחיל לישראל בארץ חמדת עולמים.

רוח הדת הנלחץ והמרוצץ, אשר הושגר באירופא הנוצרית ובאזיה המושלמנית, אשר לא הטיבה הרבה מהראשונה, ולא יכלה להיטיב, לא הי'[25] יכול לדור בכפיפה אחת עם התחיה החברותית, המלאה אונים וחפץ חיים מזהירים, שכדי לשכללם יפה צריך דוקא אור אלהים אמת בתוך הנשמה הקיבוצית, וזה לא נמצא כ"א בישראל כמו בראש ימות ההיסתוריה גם עכשו. הפילוג של הדת והחברה נאה ויאה להם, מה שהוא מזיק לנו. אמנם אם לא נצא להאיר את האופל, להסביר את ההבדל שבין דת לדת, כלומר שבין הדת שאינה ראויה להקרא בשם עצם פרטי זה, מפני גבהה ומקוריותה, לבין דת מחוקה וסעיפית, שאין לה אלא כפי מה שיכלה לדלות מהמקור בדרך גניבה וחלחלה, - מבלעדי פעולה רוחנית אדירה זאת, ישאר עומד הענין סמוי מן העין, והעבדות הפנימית תקום להתבושש עם היהדות הפנימית, אחרי אשר חקתה שלא להתבושש כמעט עם החיצונה השפע הפסיכילוגי של כנסת ישראל הוא יותר מלא חיים ותעודה מההגיונים הכהים של המושכלות הספרותיות, האחרונות כלולות הן בקרב הראשון, ככללותם של פרטי פרטי פרטים בכללי כללים. בשלמותה תופיע בשביל חיבורה של כנסת ישראל ורוחה באדמת ישראל, נשמה לעם עליה, וברקים ירוצו גם לכל לב שוקק המצפה לראותה בזיוה וחמדתה. הספרות החיה החדשה שלנו תסביר רק את עזוזה של השפעה הגדולה הזאת, כי כח אלהי עולם בכחה טמור

הבריאות הפסיכית תסיר בזרע עוזה את מחלת השכחה, כמו את מחלת הבערות וההתנכרות, מתוך נשמתה של האומה ושל העולם. הזכרון הלאומי ישוב ויחיה בכל מלוי אורו, ותקופות האורה שלה ישובו לעמוד כמו חיים היום נגד עיניה ורוחה, והדעה הברורה תדע ללמד את בניה, ואת הכל, כמה אפשרית היא, וכמה היא מוכרחת נאמנות עדותיה, וכמה בקרבם ימצא אור וחיים לכל, לפגרים מתים, של דורות, של עולמים, ושל נפשות ועמים רבים.

ההשכלה היא רק הלבשה חיצונה, לאור החיים הפסיכיים של האומה הנאזרה בעז אלהים, אבל על ידה יראה הודה והדרה, ותעוז ימינה. לא ההשכלה הרגילה תוכל לתן החיים המשוקקים מכל רוח ונפש, כ"א רוח של נשמת עולמים יתן בה כח ותנועה אדירית.

רוח חדש חי וקיים בריא ומחולל פלאות כשיפוח מני ארץ אשר אמרו הכל שוממת היא, לא יהיה נזקק לברר דבריו קטעים קטעים, פסוקים פסוקים, זעיר שם וזעיר שם, כ"א בכח רב אדיר וגדול בבת אחת ירקדו הררי עד, וישחו גבעות עולם, האמת הישראלית תצא ממחבואה, וצדק משמים נשקף.

מפני גודל הצדק וריבוי תועפות ערכו, א"א[26] כמעט לסמן עכשו את הצורה המיוחדת של הסניגוריה הנפלאה, לאור ישראל נגד כל מעיבי ערכו. עכשו הזמן גורם לעסוק בכללים, בתעופות של הארות רעיונות בריאים, והפרטים יתישרו בדרכים רבים ושונים, לפי גודל עמדת הרוח ועצמות קליטתו בכל לב הוגה.

נעלה הוא ישראל ונעלה כחו לאלהים. איננו מחובר את התרבות האיטית בכל עורקי נשמתו. כח קפיצה ודילוג רוחני יש בו. הוא יוכל להנשא בפעם אחת עד לכוכבים אף כי ירד עד עפר, מפני שאוצר גדולתו ספון לעד בקיבו פנימה. וכן הרעיונות היותר ישראליים, כפי אותה המדה שהם מתקרבים למקורם, אינם כבולים לחבלי ההתפתחות, וע"כ[27] דוקא את הרעיונות היותר מאירים א"א למסור ע"י[28] סימני פיתוח של ריקום עיבור ולידה בתור תחומים מוגבלים. אמנם יש מקום לכל התיאוריה הזאת בתור מדרגות של גבורה רוחנית בעצם חלקי הרעיון, כשמתפלג בפילוג לימודי, ביחוד בשעה שהוא בא להשפיע על החיים, על המעשים, המדות, הרגשות והדעות, היחידיות והקיבוציות, ואז באמת רב לנו המקום לצאת בחכמה היסתורית מבוססת, הנעלה מכל ההרצאה ההיסתורית הרגילה, הבונה מעלותיה על השערות פורחות, בזה שהיא מכוננת את בנינה ברוחה פנימה, ובכחה המתגלה בחיים ובמעשה, בהוה ובעבר, ע"פ חשבון ברור וצלול, שאיננו צריך לכל עמל תאריכי.

היה ברכה יקירי, חזק ואמץ ויהי ד' עמך, ותהיה מהבונים בהיכל ד' על מרומי הררי קודש, כנפשך היקרה ונפש אוהבך בכל לב מצפה צביונך ותפארתך באה"ר[29],

אברהם יצחק ה"ק

באה"ר מסור נא דר"ש[30] בכל חם-לב לידידנו הרה"ח[31] רבמ"ל[32] שליט"א[33], וכמעט שגם אל כבודו הם הם הדברים.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. בתו"י - בתורה ויראה
6. מו"ה - מורנו הרב
7. נ"י - נרו יאיר
8. שלו' - שלום
9. ע"ז - על זה
10. כ"כ - כל כך
11. עפ"ר - על פי רוב
12. א"ע - את עצמו
13. מ"מ - מכל מקום
14. שיהי' - שיהיה
15. ע"פ - על פי
16. ע"כ - על כן
17. בע"ה - בעזרת השם
18. ומ"מ - ומכל מקום

19. וע"י - ועל ידי
20. הרבמ"ל - הרב ברוך מרדכי ל... - שם אדם
21. שי' - שיחיה
22. כו' - וכולי (וכן הלאה)
23. וע"ז - ועל זה
24. כ"א - כי אם
25. הי' - היה
26. א"א - אי אפשר
27. וע"כ - ועל כן
28. ע"י - על ידי
29. באה"ר - באהבה רבה
30. דר"ש - דורש שלום
31. הרה"ח - הרב החסיד
32. רבמ"ל - רבי ברוך מרדכי ל... - שם אדם
33. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שנח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט ניסן תרע"א - יפו **נמען:** שמואל רפאלי, מחבר 'הארץ לפני כיבוש יהושע'

הרב קוק מודה על שני חלקי הספר, ושמח שחכמי ישראל פונים לחקר קדמוניות הארץ, שהיה עד כה בידי נכרים. הרב קוק מקווה שהספר יעורר בעלי כישרון לחקור, והאמת שבתורה ובמסורת תתברר. 'ציון היא דורש אין לה - מכלל דבעיא דרישה'.

עיקרי הדברים

- חקר קדמוניות ארץ ישראל בידי יהודים.
- המחקר יאשר את אמת התורה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ט ניסן תרע"א[4].

לכ' הרה"ח[5] החוקר המצויין מר שמואל רפאלי נ"י[6],

מח"ס[7] היקר " הארץ לפני כבוש יהושע".

יחד עם בקשת סליחה, על אשר ממניעות שונות נשארתי חייב לכבודו קבלה ותודה על ספרו היקר חלק ראשון, אשר הואיל לכבדני בו זה כמה, הנני מציג לכ' את תודתי הכפולה, גם על החלק הראשון וגם על החלק השני, אשר הגיעני כעת לשמחת לבבי. ב"ה אשר נתן בלב יקירי חכמינו לפנות אל החקר בקדמוניות אה"ק[8], שהיתה מסורה עד כה רובה ככולה בידי נכרים. ומה מאד ישמח לבי על שקידתו הגדולה של כבודו בעבודתו היקרה הזאת. נוכל לקוות שספרו החשוב יהיה לכח מעורר גדול לבחירי בעלי כשרון שבנו, המוכשרים לחקירת קדמוניות, לשדד את החלקה הזאת, שלא נעבדה כראוי עד כה, ויעטרו זר תפארת לקדמוניותינו היותר עתיקות. ואין ספק שבפרוץ הדבר תגבר יד האמת, וישראל יעשה חיל, להראות גלוי לכל העמים את האמת המדויקת שבתורת אמת ובמסורותינו הקדושות כולן.

חזק ואמץ, אדוני היקר, והבא לנו עוד מפרי תבונתך ומחקרך להאיר דרך בישימון של הקדמוניה הכבירה, ולהלהיב את רוח בנינו לאהבת ארץ אבות ומקראיה. "ציון היא דורש אין לה, מכלל דבעיא דרישה". ויהי נועם ד' עליך לכונן מעשי ידיך לתפארת עמנו וארצנו, ולכבוד האמת העומדת לעד.

בכבוד ובברכה נאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. לכ' - לכבוד
6. הרה"ח - הרב החסיד

7. נ"י - נרו יאיר
8. מח"ס - מחבר ספר
9. אה"ק - ארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תעח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג טבת תרע"ג - יפו **נמען:** ד"ר משה זיידל

זיידל במבוכה בגלל קשיים בתורה מול המחקר. בסיס היהדות הוא 'הראשית והאחרית': הראשית היא העריגה האלוקית, שמושרשת בחיי האומה, והאחרית היא סידור החיים המעשיים והמצוות. המסורת בכללה מביעה אמת גדולה, והפרטים מתבארים מתוך הכלל. איננו מכירים את דרכי הנבואה, ואם יש בתורה דברים שאינם מתאימים למחקר, ייתכן שזה 'לשבר את האוזן' או שהמחקר אינו אמת מוחלטת. 'המציאות אינה מפחדת מהסתירות כמו המדע'. יש להשליך את 'החיטוטים והניקורים' שנספגו מהגויים.

עיקרי הדברים

- 'הראשית והאחרית' - בסיס היהדות.
- המסורת בכללה.
- הנבואה מעבר להבנתנו.
- 'המציאות אינה מפחדת מהסתירות'.
- דחיית ביקורת המקרא.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3] י"ג טבת. תרע"ג[4]

יקירי וחביבי הרה"ח[5] טהר לב וזך רעיון מר משה ד"ר[6] זידל שליט"א[7] וכא"ל[8] עתרת שלו'[9] וברכה'

מכתבך, חביבי, איני צריך לבאר שהדאיבני והפליא גם יחד. הנני מקוה, שרק חזיון ארעי הוא מבוכת נפשך כעת, אשר נפש עדינה שכמותך יכולה היא בדעת ויושר להתרומם ממעל לכל השטח של אלה המבוכות.

מאז הנני רואה חוב קדוש להשריש בלב כל מעמיקי דעת, שהבסיס של היהדות הוא הראשית והאחרית, וגופי-תורה, שהם ראשית-כל פשטי תורה שבכתב ביחוד, עומדים הם ומשתלמים מלשד הראשית והאחרית גם יחד. הראשית היא העריגה האלהית שכל בעל רוח כביר משתוקק אליה וחפץ להרשימה בכל תכני-חייו, שהיא מושרשת בצורה מאירה הרבה בחיי האומה המיוחדת מני אז לנשיאת דגל-קודש זה ברמה, בחרף-נפש ומלחמה כבדה, וכל השאיפות הרוחניות העדינות הנן קשורות לעריגה עליונה זו בקשר-של-קיימא ובעילויה הן מתעלות. והאחרית - סדור החיים המעשיים וההסתכלות העולמית הפנימית, המיוחדת לישראל, שהיא צריכה המון מעשים, מצות ומנהגים מיוחדים, המשתלשלים מתוך השורש הכביר העליון של הראשית, מקבלים ממנו השפעה ומשפיעים ג"כ[10] עליו, כדרך שבריאות-הגוף משפיעה על חיי-הרוח. התורה בכל מדרגותיה, בתורה נו"כ[11], בחלק הספורי שלה ובחלק המוסרי והחוקי, היא משלמת את כל זה. המסורת בכללה מביעה אמת גדולה המיוסדת על חבור הראשית עם האחרית, ומתוך הכלל הפרטים מתבארים. ואם לאותם שהם מדקדקים רק בפרטי-דברים נעשים כמה דברים קשים, מוזרים וסותרים, מה לנו ולהם?

וכי דבר גלוי ופשוט הוא מהלך הנבואה ורוה"ק[12]? וכי יודעים אנחנו את כל צפונותיהם, או אפילו איזה חלק מהם בברור הראוי לערך השגוב שלהם? או אם יכולים אנו להגביל את עמקי מטרותיהם? אנחנו עמלים לישב עד כמה ששכלנו מגיע, אבל מה שנשאר סתום בפנינו - היוכל מקום-מאפל זה, שיסודו בעינינו הכהות, להחשיך את אור השמש בגבורתה הכללית, שמכללותה דוקא אנחנו לוקחים חיים ועז?

לא יקירי, כלך מדרך זו, אל יבהלוך רעיונות כאלה. ואם אין כל יחיד יכול להציב גבול מדויק בין מה שהוא בדרך משל בתורה ובין מה שהוא ממשי,-בא החוש הבהיר של האומה בכללה ומוצא לו את נתיבותיו לא בראיות בודדות כי-אם בטביעות-עין כללית. ואם נמצא בתורה כמה דברים, שחושבים אחרים שהם לפי המפורסם מאז, שאינו מתאים עם החקירה של עכשו, הלא אין אנו יודעים כלל אם יש אמת מוחלטת בחקירה הזמנית, ואם יש בה אמת, ודאי יש גם מטרה חשובה וקדושה שלצרכה הוצרכו הדברים לבא בתיאור המפורסם ולא המדויק, כמו שהוא פשוט במושגים הרוחניים ובכמה יסודי מעשים, ש"דברה תורה כנגד יצה"ר" או "לשבר את האזן", ועל כולם חכמה אלהית" חיה וחביבה מופיעה.

במטותא מנך, חביבי, השלך מעליך בבת-אחת את כל העבותות של דמיונות-שוא, שמסבבים החיטוטים והניקורים שבלא רוח-חיים, שנספגו בנו מטיפולם של גויים שטמאו בידי עשו את שמנינו הטהורים. השכל הבהיר המקיף ולבת-אש-קודש ההרגשה הטהורה, המקושרים בקשר המעשים והתורה, בחבתה ותלמודה באהבה, בגמרא. וסברא, בהלכה ואגדה, במקרא משנה תלמוד ופוסקים, יאירו תמיד את דרכך בחיים, ובחבל מלא חיים ואורה זה תמצא הרבה יותר את האמת והיושר הטהור, שכ"כ[13] נפשך היקרה צמאה אליו.

נאמנת היא לנו האומה בכללה, במסרתה המשומרת עמה, המתאימה עם גודל-רוחה ואומץ-לבבה, לעמוד בפני כל דגלים כולם. ובמה נחשבו כל ההשערות הבאות מעולם חול ומגושם לעומת הצחצחות האלהיות ברום-עוזן? וחוץ מכל אלה, להתורה והמצוה, המעשית ההרגשיה והשכלית, וההזנה של הדמיון הטוב, ההולך כעמוד-אורה גם הוא בחיי הכלל והפרט, כבר מסומנים הם הראשית היותר עליון: תורתו של אברהם אבינו, שקדמה לכל המאורעות המאוחרים שהשלימו את צביוננו בקהל רב, והאחריות המעשי, ההולך ומתחבב בחבת-קודש, לפי הדר-שיבתו וריבוי הדורות, שאצרו וחסנו בו את תכן חייהם האציליים. את הכללות אנו מכירים בבירור ובעז, והיא מחיה בנו, בצירוף החינוך והחפץ הרוחני המקורי, את הפרטים.

אבל את הצביון הפרטי של הנבואה ושל רוה"ק[14] אין אנו מכירים עדיין, ואין אנו יודעים אם הסתירה אי-אפשר להיות בהרצאותיהם, כשם שאינה צריכה להיות בהרצאות הגיוניות משובחות, או שמא ההופעה העליונה מכל מה שבתיאור-שכלנו היא גבוהה ג"כ מתנאי-השלמות שלנו, וכל הסתירות הן מיושרות אצלה, בלא שום צורך בישובים הגיוניים. כי המציאות אינה מפחדת מהסתירות כמו המדע, מפני שהיא גדולה באין ערוך ממנו. זאת היא גאותה של האמונה, הבאה אחרי ההסתכלות היותר חפשית, המבקרת את החופש באור-הדעת העליון. ע"כ[15], חביבי, איני רואה שום צורך להכנס

בפלפולים של ישובי הסתירות, אע"פ[16] שבודאי גם זה מקצע נכבד הוא "ודרוש וקבל שכר" אבל אין כאן עיקר נקודת החיים כ"א[17] במעמד הכללי השואף לרוממות-אין-קץ, ומחיל אל חיל ומאור לאור ילך בתוקף גבורתו, ו"צדיק באמונתו יחיה".

והנני בזה חותם בברכת אהבה מקרב לב ונפש, תרומם אף תנשא, ותחזק במעוזך באור תורה ויפעת דעת בהגיוני צדק ומישרים ואהבת עם קדוש וכל הגיגיו, ואורח חיים סלולה וכל מכשיריה תהי לפניך תמיד מסוקלה נזכה כולנו יחד לחדות פנים בחדות-ד' על אדמת-הקודש, ותשועת-עולמים תשגבנו, כנה"י[18] ונפש ידידך מקרב לב ונפש

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. ד"ר - דוקטור
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. וכא"ל - וכל אשר לו
9. שלו' - שלום
10. ג"כ - גם כן
11. נו"כ - נביאים וכתובים
12. ורוה"ק - ורוח הקודש
13. שכ"כ - שכל כך
14. רוה"ק - רוח הקודש
15. ע"כ - על כן
16. אע"פ - אף על פי
17. כ"א - כי אם
18. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקנב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח"י סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב ישראל פורת

תוכנית לעבודה מדעית־תורנית: מבוא כללי לתלמוד, ובינתיים מבוא לסדר נזיקין כדוגמה. העבודה כוללת בירור שם הסדר, המסכתות וסידורן, מקומות ואישים, דורות, מונחים משפטיים, ערכי מוסר המשפט, מקורות ההלכות, הבדלים בין דיני ישראל לבני נח, והשוואת הבבלי לירושלמי. העיקר: לא 'למדנות קטנה', אלא לקדש שם שמים ולהראות חכמת התורה לצורכי הדור. בעתיד ניתן להשוות גם למשפט האנושי הכללי.

עיקרי הדברים

- מבוא כללי לתלמוד.
- דוגמה: מבוא לנזיקין.
- השוואת בבלי וירושלמי.
- לא למדנות קטנה - קידוש שם שמים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ח סיון תרע"ג[4].

ידי"נ[5] וחביבי הרב ר'[6] ישראל פורת נ"י[7], שלו'[8] רב.

הנני שולח בזה רשימה של שאלות לדוגמא, אם ימצאו לנו חברים בעלי כשרון ורצון לעבודה כללית כזאת. יותר ראוי לדעתי להתחיל במבא כללי, לכהת"כ[9], ולפחות לכל התלמוד הבבלי והירושלמי. העבודות הטכניות הכלליות הנן יותר מוכשרות להסתדר יפה במבא כללי ומ"מ[10] רשמתי לע"ע[11] דוגמא למבא לנזיקין, ובמרוצת מכתבינו נתישב בזה אי"ה[12].

באה"ר[13] אדר"ש[14] ידיד לבנו הרי"מ[15] חרל"פ[16] שליט"א[17]. גם הוא העיר ע"ד[18] ענין זה במכתב. מה טוב הי'[19] אם יתן הוא שי'[20] מרוחו על עבודת קודש זו. העיקר הוא שלא להפוך עסק זה לענין של למדנות קטנה, כי"א[21] לשום עין למרחקים, לעורר את הרוח לקדש שם שמים, ולפעול תוספת אורה וקדושה בישראל, ע"י[22] רוממות כבוד התורה, בהראות פעולת חכמה לצרכי הדור הרוחניים, והדברים יעלו ויגיעו עד למדת הארת הדיעות, במעלתן העליונה. אל ד' ויאר לנו, ומציון אור חדש יאיר לנו.

בברכה ואה"ר[23] מכבדו וידידו מצפה לעזרת ד' ותשועתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

א. ע"ד סדר נזיקין בכלל:

א) בירור שם הסדר, ע"פ[24] כל המקורות האפשריים, נזיקין או ישועות.

ב) הוראת השם "נזיקין", ערכו הדקדוקי.

ג) כמה פעמים נזכר שם הסדר בגוף הסדר, וכמה בכל התלמוד ובירושלמי, ובמדרשים וכו'[25].

ד) ערך הסדר בכללות הש"ס[26], השפעתו על שאר המקצעות, ערכו במנין הסדרים.

ה) כמה מסכתות בסדר ותכן כללי של כל מסכת, סדורן של המסכתות לפי כל השיטות, אם יש סדר למשנה, ויחש המסכתות זל"ז[27] בסדורן, לפי כל הנאמר בזה, פרקי כל מסכת וסדרם, וכן משניות כל פרק ופרק וההבדלים בזה בין הבבלי והירושלמי וכו'

ו) כמה מיני סדרי נזיקין מוזכרים, כמו נזיקין דבי קרנא, בי רבה וכו', ובירור מהותם כמה דאפשר.

ז) כמה ענינים כלולים בסדר זה שהם שייכים לסדרים אחרים, וכמה פעמים נזכרו עניני הסדר במקורות אחרים בבבלי, ירושלמי ומדרשים; עניני סדר זה שלא נזכרו בו, רק מחוצה לו.

ח) האגדה של הסדר ובירור ענייניה וביחוד מסכת אבות, ערכה, יחוסה להסדר כלו.

ט) שמות כל המקומות שנזכרו בסדר זה, וכן האישים והעובדות ההיסטוריים, פתרונם המדויק, בירור ערכיהם הגיאוגרפיים וההיסטוריים.

י) סדורי הדורות והשקפה הסטורית כללית, מראשית זכירת קדמון התנאים עד אחרון האמוראים,

יא) רישום כל העבודה שנעבד הסדר מראש מקדם עד הימים היותר אחרונים. א בירורי חלקיו הפרטיים:

א) באורי וברורי השמות המדעיים ההלכיים שלו, כמו: מזיק וניזק, שומר ופרטיו, מפקיד ונפקד, פרטי הנזקים, שעבוד, הפקר, יאוש, מציאה, חזקה, מחאה, ערעור, הקנינים השונים, קרקע ומטלטלים, גרמא וגרמי, הודאה, עדות, ממון, קנס, דיני ממונות, דיני נפשות, דין פשרה, בית-דין, מלקות, מיתה ופרטיהן, מדה משקל ומנין, אונאה, רבית, אומן, פועל, חוכר, מקבל, שותפים, שכנים, מכירה, ירושה, שטרות, ערב, שבועות ופרטיהן וכל כיו"ב[28].

ב) באורים וברורים פרטיים כאלה על עניני האגדה שבסדר, ביחוד ע"ד ערכי המוסר של המשפט, גם ע"פ המקומות בתנ"ך[29] המדוברים ממנו, המוסרים על קלקולי המשפט השונים, מיני הקלקולים, מיני השוחד, ענפיו וסוגיו, דרכי חז"ל[30] בהרחקותיו, ענוי הדין, עוות הדין, עומק הדין, צד הקושי שבו, דין מרומה, דין אמת לאמתו. הקוים שנתוספו בעניני המשפט הכוללים, אחרי התלמודים, כתקנות הגאונים, הועדים, מנהגי הפוסקים המאוחרים. חלופי המצב בערך הנהגת המשפט התוריי מאז ועד הזמן האחרון, בחו"ל[31] ובא"י[32], הממונים, הכוללים, הועדים וכו'.

ג) מקורות ההלכות שבסדר. כמה מפורשות בתורה, כמה מדרשא. דרכי הדרישות ופרטיהן שמשתמשים בהם בסדרנו, כמה מתקנה, כמה מהלכות מדינה וממנהג.

ד) בירורים מיוחדים על ההבדלים שבין דיני ישראל לדיני בני נח ע"פ חוג הסדר, בין א"י[33] ובבל ביחש לדיני הסדר, על ערך הסמיכה ותעודתה, וחלוקי דעות שבה.

ה) התנאים והאמוראים שבסדר, במשנה, בהבדלי הגרסאות בין הבבלי והירושלמי, בברייתות ובתוספתות שלא הובאו בתלמוד.

ו) ההלכות הפסוקות שבסדר, המוסכמות מעיקרא והשנויות במחלוקת, הספיקות שנפשטו ושלא נפשטו.

כל אלה וכיו"ב[34] שייכים למבוא הכללי, וכעין זה צריך מבא פרטי של כל מסכת בפ"ע[35], ומבא קצר לכל פרק בפ"ע. ואח"כ[36] צריכים לבא הכללים שבהם יתבארו שרשי ההלכות בכל אפניהם הכוללים וגדריהם, מושגי אבות ותולדות ענפיהם והסתעפותם שייכים בצדם ההקפי להמבא, עם כל פירוש שמותיהם והבנתם בצדם הפנימי. מהות הסברות, ההלכות, ההכרעות, החילוקים שבין התלמודים והתוספתות בהלכה, - אל הכללים. קשה לסמן בדיוק את הגבולים בין עבודת המבוא להכללים, אבל העסק בעצמו יחכים בע"ה[37], וכ"פ[38] יהי'[39] הכרח להשתמש בזה ובזה, וד"ת[40] דודים זל"ז.

בכלל דרך העבודה צריך להיות: להשוות על כל ענין את הבבלי לעומת הירושלמי, וחיפוש בכל המקורים השייכים לו, מהקדמונים: התרגומים, המסורות, תשובות הגאונים וכו" עד דברי האחרונים, בעלי ההלכה, הפוסקים, המבקרים וכו', לחקור גם על העבודה החיצונה, כשל הנכרים, הקראים, ולברר את המקום שהלכו בו לפי תומם בדרך ישרה ומקום המעדת רגליהם. ובכלל להרבות בחיפוש, בחקירה של ישוב הדעת, ולמעט בהשערות ודמיונות.

וכשירחיב ד' גבולנו נוכל לשוטט גם על פני כל היסוד המשפטי בכללות האנושיות, להראות עד כמה גדלה השפעת הקודש על החול להעלותו, ונתחבר בזה עם חכמי לב יודעי ד' המבינים בספרויות עמים שונים, יהיה זה כמו כליא עורב לבניננו הנכבד בקודש.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. ר' - רבי
7. נ"י - נרו יאיר
8. שלו' - שלום
9. לכהת"כ - לכל התורה כולה
10. ומ"מ - ומכל מקום
11. לע"ע - לעת עתה
12. אי"ה - אם ירצה השם
13. באה"ר - באהבה רבה
14. אדר"ש - אחר דרישת שלום
15. הרי"מ - הרב רבי י... מ... (שם אדם)
16. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
17. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
18. ע"ד - על דבר
19. הי' - היה

20. שי' - שיחיה
21. כי"א - כי אם
22. ע"י - על ידי
23. ואה"ר - ואהבה רבה
24. ע"פ - על פי
25. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
26. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
27. זל"ז - זה לזה
28. כיו"ב - כיוצא בזה
29. בתנ"ך - בתורה נביאים כתובים
30. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
31. בחו"ל - בחוץ לארץ
32. ובא"י - ובארץ ישראל
33. א"י - ארץ ישראל
34. וכיו"ב - וכיוצא בזה
35. בפ"ע - בפני עצמו
36. ואח"כ - ואחר כך
37. בע"ה - בעזרת השם
38. וכ"פ - וכן פסק
39. יהי' - יהיה
40. ודי"ת - ודברי תורה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקעד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד מנחם אב תרע"ג - רחובות **נמען:** שמואל רפאלי

הרב קוק משבח את הספר 'מטבעות היהודים' על השקידה והאהבה לישראל 'בקודש ובחול'. בהערה: אף שהמדע נשען על 'לא ראינו', אין להשמיט השערות שנתמכות במסורת. ההלכה שאין פודים מעשר שני אלא בכסף שיש עליו צורה מלמדת על מטבעות עם צורה בישראל בימי קדם.

עיקרי הדברים

- שבח ל'מטבעות היהודים'.
- מסורת מול 'לא ראינו'.
- פדיון מעשר שני במטבע צורה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], כ"ד מנ"א[2] תרע"ג[3]

עתרת שלו'[4] ואישור כח לכבוד הרה"ח[5] רב פעלים מר שמואל רפאלי נ"י[6], ברכה כפולה באהבה נאמנה.

בשמחה רבה הנני קורא את ספרו היקר והנכבד "מטבעות היהודים" אשר קבלתי בשבתי פה רחובות ת"ו[7]. בכל לבבי ונפשי הנני מחזיק טובה לכבודו על עבודתו הנכבדה והמקורית, במקצע דנא, של חקירת עתיקותינו. הנני משתאה על שקידתו הגדולה הניכרת מפרי מעשהו, ועל האהבה הנאמנה והאצילית לישראל וכל קניניו, בקודש ובחול גם יחד, המשתקפת מהרצאותיו, כספירי טללי אורות גם על שדה עבודה זו, שהחקירה היבשה היא יסודה היותר כמותי.

יהי ד' עמו ותחזקנה ידיו, להוסיף לנו פרי ברכה בקדמוניות עמנו וארצנו בעיבוד מקורי, כיד ד' הטובה עליו, וכל אוהבי עם ד', וחוכי ישועתו ותחייתו הקרובה להגלות, יברכוהו מקרב לב ונפש, חתי' שמו לתהילה לדור דורים.

בתודה וברכה ורגשי כבוד והדר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

הערה: הנני חושב שאע"פ[8] שהתכונה המדעית בחקירות כאלו בנוי' היא ע"פ[9] רוב על היסוד של ה"איחור הקיצוני", ו"לא ראינו" היא אחת מהראיות היותר גדולות, בכ"ז[10] א"א[11] להשמיט השערות תמוכות במסורת, וטיבוע המטבעות בימים הקדמונים בישראל, שיש לו סימנים כ"כ[12] ניכרים בהלכה ובאגדה, ראוי לתשומת לב, והיותר מוכר בזה הוא הדין שאין פודין מע"ש[13] רק בכסף שיש עליו צורה, ונדרש מ"יוצרת הכסף" והוציאו אסימון, ולא נעלם מכבודו, שבענינים הדתיים הנטיה לצורות עתיקות מנצחת תמיד, ואם היו מטבעות בלתי צוריות בעולם העתיק בישראל, היתה ראויה ההלכה להיות מקפדת דוקא על מטבע כצורתה הישנה, דהיינו אסימון. הנ"ל[14].

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
4. שלו' - שלום
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. נ"י - נרו יאיר
7. ת"ו - תבנה ותכונן
8. שאע"פ - שאף על פי
9. ע"פ - על פי
10. בכ"ז - בכל זאת
11. א"א - אי אפשר
12. כ"כ - כל כך
13. מע"ש - מעשר שני
14. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקעו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: א' דראש חודש אלול תרע"ג **נמען:** הרב יצחק גולדהאר

ברכה נלהבת על הוצאת הספר 'אדמת קודש' לחקר ארץ ישראל. כשעם ישראל שב לארצו, קם גואל גם לחכמת חקר הארץ. הספר מסיר את החרפה שעמים אחרים חקרו את הארץ יותר מאיתנו. הרב גולדהאר חוקר מתוך מקורות ישראל - התנ"ך, הבבלי, הירושלמי והמדרשים - יחד עם מחקר וראייה עצמית.

עיקרי הדברים

- שבח ל'אדמת קודש'.
- חקר הארץ ממקורות ישראל.
- הסרת חרפת העמים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], א' דר"ח[2] אלול תרע"ג[3]

ישאו הררי קודש, הגבעות העמקים והגאיות, הערים והכפרים, הנחלים והנהרים, שלו'[4] וברכת השנים לכבוד חביבי הרב הגדול לתורה ולתעודה, ליש ולביא במחקרי ארץ הצבי, מו"ה[5] יצחק גולדהאר שליט"א[6], מחבר ספר היקר "אדמת קודש"

יום שמחה הוא לי היום הזה, אשר בו בשרני כת"ר[7], שספרו הנכבד יצא לאור בקרוב בשכלולו, כליל בהודו והדרו. ישר כחו וחילו על השמועה הנעימה, אשר הרנינה את לבבי, והנני מצפה ליום אשר אזכה לקבל את הספר גדל-הערך הזה מעשה ידי אמן רב-פעלים מר ידידי שליט"א. עוד מרחפת לנגד עיני התמונה המבהיקה, המעודדת לב ונפש כל איש ישראל, הקשור בקשרי ידידות נצחת וחבת קודש לארץ חמדת עולמי עולמים, אשר חזיתי והתענגתי בהיות למראה-עיני ספרו הגדול בעודו בכתב-יד, ואחרי-כן הקונטרסים האחדים אשר הואיל להציגם לפני מהנדפס זה איזה ירחים.

בכל לבי ונפשי הנני מברך ברוך יוצר המאירות, אל ד' ויאר לנו, ובאותו הפרק ששבי ציון, פזורי צאן נדחה, ההולכים ומתקבצים לנוה רבצם, לגאון יעקב מחמד נפשו, ונשמות ארץ הקודש הולכות ונבנות לאטן על-ידי בנים מלאי נדודים, השבים אל חדר הורתם, בו בזמן שצלילי התחלת קול מבשר על הררי יהודה הולך ונשמע לבשר בנין וקיבוץ נדחים, וקמעא קמעא מתנוצצים קוי אור להחיות חרבות אדמת הקודש, הנה קם לנו גואל גם לחכמת חקרי אדמת קודש, וכבוד מר שיהי'[8] גברא דמארי' סייעי' הנה בא מלא רוח ד', ספריה עליה וכל כלי אמנות בידו, בתורה וחכמה, בעבודה נמרצה במחקר מתון וסבלנות מרובה, להחל לגלות מעלינו חרפת עמים רבים, ששרידיהם עסוקים זה כמה במחקרי ארץ חמדה, ואנו עם הארץ, עם שבשבילו נבראת הארץ, עם-ד' הקשור לידידות הדר הכרמל והשרון בכל רוחו נשמתו וכל קרביו, רק מעט גלינו עד כה בעבודה רבת-ערך ונאדרת-בקודש זאת. עד שקם הדרת כבוד חביבי, קם משובב נתיבות, שואב מים טהורים מבאר ישראל, חקרי אדמת ישראל ממקור ישראל, מספרי הקודש, התנ"כ ודברי רז"ל[9] בתלמוד הבבלי הירושלמי והמדרשים, בצירוף חקרי רוחו

ומראות עיניו החודרות, ורכוש גדול של חכמה ומדע אשר סגל לו ברב כשרון, ואת הכל לקח להיות לו לכלי מעשה לעבודת עבודה ועבודת מתנה" זאת, להמציא לנו ספרו הענקי הזה רב הכמות והאיכות, אשר יהי'[10] לאור מאיר ולבאר מפכה מים קרים נוזלים, לכל אשר תנדב אותם רוחם בישראל ובאדם לשוטט בחקר ארץ הקדש.

מה גדלו מעשיך גבור החיל. ברוך ד' אשר חזק ואמץ ידיו ואשר היתה ידו עליו לטובה, להחל ולגמור את המלאכה הגדולה הזאת, מלאכת חושב מחשבות ודורש וחוקר ברוח אמת ואמונה, בלב נכון ובחפץ טהור למען עמנו ולמען ערי אלהינו וארץ קדשו.

תוקפים עלי המון רגשותי מחדות לבב מעבודתו הקדושה אשר תפליאני, ובכל לבבי אברכהו, יהי ד' עמו ויעל במעלות הקדש, אורה ושמחה, שיבה טובה ואורך ימים והוד והדר יעטרוהו, ויוסיף תת לנו פרי קדש הלולים ממגד תבואת רוחו הנעלה, לכבוד ולתפארת לבית ישראל ולארץ אשר ד' דורש אותה תמיד, ועיניו ועינינו מהרה תחזינה העיר הקודש והמחוזות הולכות ונבנות פרזות, והדר אפריון האלמים והמזוזות, מחזות מול מחזות, ומלך ביפיו מלא חוסן ועזיזות, מבשר שלום ומשמיע, כנס בראש הרים ובקול שופר מריע, שובי בתולת יהודה, שובי אל עריך, חונני עפרך ורצי אבניך, עוד אבנך ונבנית ותשובי לקדמותיך, דרשי וחקרי הדר ארצך וכל פנותיך, באהבת עולמים וחמדת קדש, בצפיית ישועה וגאולה קרובה, כתקות אחד אסירי תקות ישועת חומות וחיל, חותם בברכה והחזקת טיבותא מלי חופני להדרת כת"ר על עבודתו הקדושה המסולאה בפז, אשר כירח יכון עולם לשם ולתהילה ולתפארת בעה"י[11],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פעיה"ק[12] יפו והמושבות ת"ו[13].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. דר"ח - דראש חודש
3. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
4. שלו' - שלום
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. כת"ר - כבוד תורתו
8. שיהי' - שיהיה
9. רז"ל - רבותינו זכרונם לברכה
10. יהי' - יהיה
11. בעה"י - בעזרת השם יתברך
12. פעיה"ק - פה עיר הקודש
13. ת"ו - תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** אי מי ליפשיץ

השקפת ליפשיץ על דמותו העתידה של 'תחכמוני' קרובה לשל הרב קוק. העסקנים לא צריכים להיות 'בהולים על המדעים החומריים', שיש להם 'אפוטרופסים הרבה', ויש לבסס תורה וחכמת ישראל. הרב קוק מייעץ לו לכתוב לוועד.

עיקרי הדברים

- עדיפות לתורה וחכמת ישראל.
- פנייה לוועד.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' שבט תרע"ד[4]

ידידי הנכבד הרה"ח[5] הנעלה מר א. מ. ליפשיץ נ"י[6], שלו'[7] רב.

השקפתו הנכבדה ע"ד[8] התכונה הראויה למוסד כ"תחכמוני" בהתבגרו, קרובה היא להשקפתי. ואני תפילה, שיתן ד' בלב העסקנים, שלא יהיו כ"כ[9] בהולים על המדעים החמריים שיש עליהם אפוטרופסים הרבה, ויראו לבצר לנו באי"י[10] מעמד לתורה וחכמת ישראל בצורה הגונה.

יוכל להיות שגם אנכי אעיר את הועד ע"ד כבודו היקר, ומ"מ[11] אל יאחר מלכתוב אליהם, ויבליט שאנכי מבקש ממנו שיכתוב ויציע הצעתו לטובת המוסד, ואולי יכלול ג"כ[12] את ההצעה ע"ד ד"ר[13] ב'.

אולי יותר טוב שיכתוב להם גרמנית, אמנם מבינים הם גם עברית.

והנני חותם בזה בעתרת שלו' וברכת הצלחה,

בכבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. ע"ד - על דבר
9. כ"כ - כל כך
10. באי"י - בארץ ישראל
11. ומ"מ - ומכל מקום
12. ג"כ - גם כן

13. ד״ר - דוקטור

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרעד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב אדר תרע"ד - יפו **נמען:** הרב זאב יעבץ

על 'תחכמוני': המייסדים ייכנסו לוועד המקומי, אבל חובם חייב להיות מסודר. ליפשיץ ת"ח, אבל אולי עדיף מנהלת של מורים. אין להתחבר ל'מרכז המורים', הנושא את 'האליליות המודרנית'; יש לקבל מהם את הטוב, אבל לא להתחבר. התורה עיקר, ובמדעים יש להקדים את חכמת ישראל. המגמות: מסחר, הוראה ורבנות, ולא חקלאות, שיש בה עודף מומחים. בישיבתו הרב קוק מעביר שני שיעורי אמונה ושלושה בעומק הלכה.

עיקרי הדברים

- ועד מקומי וחוב המייסדים.
- לא להתחבר ל'מרכז המורים'.
- התורה עיקר.
- מגמות לימוד.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ב אדר תרע"ד[4]

לכבוד ידידי הרב החכם הגדול והמצויין מאד מר זאב יעבץ שליט"א[5], שלו' וברכה באהבה נאמנה

לשמחה גדולה היה לי מכתב כת"ר[6]. כמים הפנים לפנים, נעימה גם לי מאד חליפת המכתבים אשר אקוה בעה"י[7] שתהיה בינינו, ויה"ר[8] שנזכה לשמח איש יחד פני רעהו בחדות ד' לתורה ולתעודה.

מפני טרדתי הרבה מוכרח אני לקצר, ואשיב על סדר דברי כבודו במכתבו היקר.

א. הנני מביע את תודתי לכבוד הועד הנכבד על הבעתם הרצויה בדבר יחושי למוסדנו החביב ה"תחכמני".

ב. בדבר בחירת ועד מקומי. הנה החברים הנכבדים מיסדי המוסד, שהנם מר ז. מייזל וא, א. כהנא וי. מ. חאדרובסקי, מובן שראויים הם להכנס גם לתוך הועד שיתחדש. ונקוה להוסיף עוד איזה אנשים נכבדים רצויים לענינינו, המוכשרים לעבוד עבודת קודש זאת בתומת לב. אבל כבר הודעתי בטלגרמה, שהסידור ע"ד[9] החוב של המיסדים - חסרונו הוא לנו פה נעילת דלת גדולה, כי יודעים אנו את ישרת האנשים הללו ועבודתם הנאמנה, ואין ראוי כלל שיהיו עושי מצוה גדולה כזאת נזוקין בממונם.

ג. מר ליפשיץ, מוחזקני בו שהוא ת"ח[10] מובהק, ומשלמי אמוני ישראל, ולאושר יחשב למוסדנו כשיכנס אליו. אולם אני מסופק אם כדאי הדבר למנות בכלל כעת עדיין דירקטור, בעוד אשר לא נשתכלל המוסד ע"פ[11] צביונו השלם שהננו מקוים עליו בע"ה[12]. ואולי יותר נאות להעמיד דירקטוריום של מורים אחדים. במובן ידוע יוכל להיות שמקומו של מר ליפשיץ יכירנו בתור ראש החבורה.

ד. ע"ד התחברות מורי מוסדנו עם "מרכז המורים", לפי מצבו של ה"מרכז" כעת, אין גם להעלות על הדעת. הרי כל מגמתנו להלחם בעה"י מלחמה חיובית. נגד האליליות המודרנית שבשטת ההוראה החדשה, שמרכז זה הוא נושא את דגלה. דעתי היא שאנו חייבים לקבל את הטוב גם מהם, אבל חלילה לנו להתחבר אליהם.

ה. ע"ד חיבור פרוגרמה אני מוכרח לקיים את המדה "על מה שלא שמע אומר לא שמעתי", כי אינני מומחה לפדגוגיה בכלל, וללמודי החול שבמוסד בפרט. אני יכול רק להגיד את דעתי הכללית, שהננו צריכים לעשות את התורה עיקר ויתר המדעים טפלים לה, ובמדעים עצמם דעתי, ג"כ[13] לבכר את כל המתיחש לחכמת ישראל על שארי המדעים. וע"פ[14] יסוד זה אקוה בע"ה להגיה את הפרוגרמה שתתחבר ע"פ המועצה הפדגוגית שלנו, שראוי לדעתי שישתתפו בה ג"כ מועצה של בחירי המורים שלנו.

ו, ע"ד החלקים היסודיים של הלמודים. לדעתי, יותר נכון לסכמם בלמודי המסחר, למודי הפדגוגיה, ולמודי הרבנות, ולהשמיט את למודי עבודת האדמה, מובן הדבר, שהבוטניקה והזואולוגיה יהיו נלמדות כענפים מדעיים במדה הראויה לבית ספר ממדרגה חשובה. אבל ללמוד עבודת האדמה בתור מטרה להעשות אגרונומים, זהו כפי המצב שלנו בארץ כ"מכניס תבן לעפרים". ישנם מתחנכים למדע זה הרבה יותר מן הדרישה לפי מדת ישובנו הצעיר כעת.

מובן הדבר שבמחלקה של למודי הרבנות דרוש להכניס חלק גדול של למודי הדעות והאמונות. והנני נוהג כבר מנהג זה ב"ה בישיבתי הקטנה בכמותה, שהנני מגיד שני שיעורים בשבוע לתורת האמונות והדעות, ושלשת שיעורים בעומק הלכה.

קצורו של דבר. עבודה גדולה ורבת ערך מאד עומדת לפנינו, קרואים אנו מאת ההשגחה העליונה להיות אמיצי לבב לחזק ולהתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו, בעד אור תורתו וברית קדשו על עמו ועל נחלתו. ברמה נשא את הדגל העתיק, הקדוש והנאור, אשר מראש מקדם החילונו לשאתו נגד כל עמי הארץ, וכל כושלים ברוח ישובו אלינו, ובגודל ואומץ בשם ד' אלהי ישראל נחדש את רוח התחיה לעם ולארץ, ההולך ומתגבר בחסד עליון על עמו ונחלתו.

ברגשי כבוד כבירים לכבוד הועד הנכבד, וביחוד להדרת כבוד חביבי כת"ר, בברכה מציון ומקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. כת"ר - כבוד תורתו
7. בעה"י - בעזרת השם יתברך
8. ויה"ר - ויהי רצון
9. ע"ד - על דבר

10. ת"ח - תלמידי חכמים
11. ע"פ - על פי
12. בע"ה - בעזרת השם
13. ג"כ - גם כן
14. וע"פ - ועל פי

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשמח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד כסלו תרע"ו - סנט גאלן **נמען:** ד"ר משה זיידל

הם עומדים לנסוע ללונדון. בפילוסופיה המודרנית בולט 'יבוש לשד הקודש', ובחוגי הקודש - 'דלדול כוח' מחוסר השפעת החול. חכמינו ידעו לאחד קודש וחול. בישראל, ההתבדלות מביאה 'אי נורמליות רוחנית'. 'אנו קרואים לאחד את העולם', וקודם לכן לגלות את 'האחדות הרוחנית'.

עיקרי הדברים

- יובש בפילוסופיה, דלדול בקודש.
- איחוד קודש וחול.
- שליחות האחדות.

נוסח האגרת

בעה"י[1], י"ד כסלו עתו"ר[2], ס"ג.

חביבי ויקירי הרה"ח[3] הנעלה מר משה ד"ר[4] זיידל שליט"א[5] וכא"ל[6] רב שלו'[7] וברכת ד' לעד. שמחתני, חביבי, בדבריך היקרים. כעת הננו מתעתדים לנסע ללונדון בעזה"י[8], יזכנו השי"ת[9] הבוחר בציון ב"ה[10] לעלות בקרוב משם אל הקודש בנחת ושמחת-לב, ויעזרני נא בעבודת-קדש פוריה לטובת עמו ונחלתו בימים שהנני מוכרח להתעכב בחו"ל[11]. את מאמרו של פרופ' ניימרק לא ראיתי, והנני מתגעגע לראות את הנקודות שרוחך העדין הרגיש שהן ראויות לתשומת לב. בכלל אני משער הלך רוחו של חושב זה, ובכלל בכל הקוים הפילוסופיים המפותחים ביותר בתקופות האחרונות מובלטת היא ביותר המחלה של יבוש לשד הקודש, מה שהוא מצד אחד שלמות טכנית ליצירות הפילוסופיות, העומדות בשביל-כך בחוגן העצמי, ומצד שני הוא חסרון פנימי גדול בכל מעמקי-החיים של המגמה הפילוסופית. ולהפך בחוגי הקדש מתראה לעומת זה דלדול-הכח של חסרון השפעת החול והבריאות הגופנית של קליטת צבעיו. מהשפעת התורה והנבואה ורוח-הקודש ידעו גם חכמי-המעשה הגדולים שלנו את סוד האחוד של הקדש עם החול והיו בקיאים היטיב במזוגו; הרבה מהם בהשגה מדעית מבולטת וכולם בהכרה רוחנית טבעית הנובעת מעמק התום שהיה תמיד שרוי בנפשם, ועל-כן זכו דבריהם להיות חיים חיי-נצח, מסתעפים ומתפרשים, וכל מה שאתה מוצא מהם אתה מוצא בהם טעם מלא לשד ומתק-נצחי.

סקירת-החול, החפצה לעמוד בצביונה האותונומי בלבדה, גרמה בתור פעולה חוזרת על סקירת-הקדש את חפץ התבדדותה. ובכל העולם הרחב כלו, שמטרת פתוחו הרוחני היא ההתגלמות הצורתית של הרעיונות והמאויים, אין זה דבר המביא הרוס, עכ"פ[12] מורגש, כי-אם גם בסוס סדורי, כאמור, אבל בישראל, כשהוא שוחה עם הזרם הכללי ואיננו עומד על אפיו, הרי התכן המבודד מביא לו קטיגוריא גדולה ואי-נורמליות רוחנית עזיזה, המהרסת את התם העתיק, מפקפקת את התקרה האיתנה של הבנין המעשי ומכהה את הזיו של אור הרעיון הגדול הזורח בכל עז מדור דורים בנשמתה האיתנה, העומדת לא לגלם את הרעיונות כי-אם להעלותם ולהשפיע להם תמיד חיים חדשים טהורים קדושים

ורעננים, כאשר גלינו מני אז ע"י[13] כח-הדבור שלנו מיסוד הנבואה וכל הספרות התוכית, שהיא חכמת-ישראל והגיון-רוחו בעזו האמיתי.

אנו קרואים לאחד את העולם, וקודם שנאחד את העולם החי החמרי הננו קרואים לגלות את התכנית של האחדות הרוחנית, שהוא סודנו העצמי אשר עדי עד לא יעשה כן לכל גוי, עומדת היא תכנית עליונה זאת בטבע המיוחדה של שכלנו, של מוסרנו, הטבע הנשמתי שלנו, של רוח התולדה המפורט, המפעם בהסתוריה המפליאה שלנו, במזג דמנו וטבע גופניותנו, וביחוד שתופנו הקוסמי כלומר תעודת חיינו בכח ההויה בכלליותה, המשתרעת ממעל לכל הגבולים, עד תאות גבעות עולם, שאין כל הזיה שבעולם מוכשרה לסמל צבעיה, ושם חביון הכוח ועצם החיים וגבורת האמת המפליאה לעשות, זרוע ד' המנהלת חדת העולמים והלאומים. עכ"פ לנו מגיע החלק התרבותי החברתי והספרותי היונק מנביעת האורגנים של הקודש והחול, שמחת החומר והרוח, השמים והארץ, החסד והאמת, הצדק והשלום, בנשקם זה את זה בכל עזוז להט אהבתם, ומחכמי תעודה ישרי רוח התמימים עם ד' ועם אנשים, אוהבי הבריות ומאהיבים להם ועליהם את אביהם שבשמים יצא רז חודר זה. התרכבות פרובלמות שכלן תואמות ושפעת-החיים של חפץ ההולך ומזעזע את לב האומה להבנות עוד, לכונן בארץ צבי חיים חדשים, הזולף בצנורות הדם של אנשי המעשה והולך ומבריק בתאי המח והלב של אנשי הרעיון, השאיפה והמחשבה, תהיה הכלי המוכשר לחזק ברכת עולמים זו, ואליה עינינו נשואות.

"הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל ד' אלהינו עד שיחננו".

והנני מקצר ואומר שלו' וברכה כנפשך היקרה ונפש אוהבך הנאמן המצפה לתשועה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. עתו"ר - השנה תרע"ו (1915/1916) - בצירוף אותיות
3. הרה"ח - הרב החסיד
4. ד"ר - דוקטור
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. וכא"ל - וכל אשר לו
7. שלו' - שלום
8. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
9. השי"ת - השם יתברך
10. ב"ה - ברוך השם
11. בחו"ל - בחוץ לארץ
12. עכ"פ - על כל פנים
13. ע"י - על ידי

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשעא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב ראש חודש סיון תרע"ו - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

השיעורים כבר משפיעים. לכבוד שבועות: האמיתות שעמים אינם יכולים להבין 'אחרי כל התחדדות שכלית' - אנו חשים אותן 'בכל מלוא הוד נשמתנו'. דבר ה' מפכה מכל אות ונקודה. 'גאון יעקב' שומע את 'דפיקת השעות' מתוך הנצח. על ההכנה לאוניברסיטה: שיעשה כנטיית רוחו. 'כל החול... אינו אלא מתודה עוזרת אל הגילוי האידיאלי אל הקודש'.

עיקרי הדברים

- השפעת השיעורים.
- סגולת ישראל במתן תורה.
- החול - כלי עזר לקודש.
- חופש בבחירת לימודים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ער"ח[2] סיון.

בני יקירי ומחמדי שליט"א[3], מה יקרו לי אמרותיך במכתבך היקר והנחמד. הואיל נא חביבי ושמח את לבבנו בדבריך האהובים בעתים יותר תדירות.

תל"י[4] על החוה"ש[5] הרגיל אשר עמנו. הזמן הולך ושוטף בטרדת עבודות, אשר אמנם עוד אינן ממלאות את הנפש הלקויה, השואפת להדר עליון, אשר רק על אדמת קודש יגלו נצוצי אורותיו. בכל זאת יש בהן כדי להשיב מעט את הרוח הנכאה.

כבר כתבתי לך כמדומה ע"ד[6] שני השיעורים שהחילותי להגיד לפני איזה מצעירי הישיבה, ות"ל[7] כבר אני רואה עקבות השפעה לטובה. יכונן ד' את מעשינו, ויהיו ימי שבתנו בגולה לברכה לעם ד', עד יחננו וישיבנו אל אהלנו כבתחילה לרומם קרן בישועה.

אין הזמן מוכשר כעת לפני מפני טרדות שונות להשתעשע בדברי קודש הראויים לרוחך העדינה, ומה גם לעת הכנת קבלת פני החג הקדוש הנאדר ונערץ בקודש, חג הבכורים יום מתן תורתנו. ואי לאו האי יומא דקא גרים כמה גויים בעלי תרבות ונימוס שונים איכא בשוקא של התולדה האנושית, ותהום החושך הפרוש עליהם מה נורא הוא, וברוך המקום ברוך הוא שבראנו לכבודו, ואותן האמיתיות הגדולות רזי עולם ומוסדות החיים היותר קדושים נצחיים ואידיאליים, שכל עם ולשון לא יוכלו לעכלם ולהבינם, גם אחרי כל התחדדות שכלית והתעמקות פילוסופית, הננו חשים ומרגישים אותם בכל מלא הוד נשמתנו, בכל עומק קרב וכליות רוח ונפש, האורה העשירה של הדר ד' אחד חי העולם, אשר בהגלות טובה כל המחשכים יהיו למאורות וכל המרורים לנעימות עדנים, אשר רק נטיפים מצללי אורותיה ממוזגים הם בתוך רוח האדם הכללי הדולה מעט מעט ממעמקים מים קרים, למוסר ולתפארת, לחסון נצח ולפאר קודש, הלא היא כולה שרויה ברוחנו פנימה, ברוח ישראל סבא, בעצמת

חפץ חייו, וברגשת עדנת רוחו, טוהר אמונתו וגאון קדשו. ודבר ד' החי בחיי בית ישראל, בחיי עם וחיי איש, בחיי דור וחיי דורים ודור דורים, מפכה הוא בגבורתו ממעין החיים, ממקור הגלותה של אש דת, מאותיותיה, נקודותיה, תיבותיה ועניניה של תורת עולמים, וכל הסתעפות נועם חמדותיה.

והולך הוא רוח אלהי עולם זה וחודר בכל התפצלות האורים אשר לאור ישראל בכל פרשה ומדרש, בכל הלכה והגדה, בכל פלפול ולקח, בכל מדע והגיון, וחושף הוא את תעלומותיו, ומגלה הוא את הזוהר הגנוז החי בישראל השב ובישראל הצעיר, בישראל הסובל ובישראל השואף.

ואיך לא נהיה גדולים מלאי אור ועוטי נהרה ביום הגדול הזה. וגאון יעקב הולך הוא ומושך משך ענות צדק בכל תועפות רוחו ובכל היקום. מכיר הוא את הקוטן מתוך הגודל, את הגלוי מתוך הנעלם, שומע הוא את דפיקת השעות והרגעים מתוך רגשת הרת עולמים של נצחי נצחים, והולך הוא וחוצה בעזוז נצחו, בתוך שטפי גלי הזמנים, ומימיהם וימי שאונם כהמון מים כבירים לא יבעתוהו. יודע הוא כי כחם כח עובר הוא, ועמו עזוז נצח והוד ממקור חיי העולם, אשר בחילו ישוב ויחיה גם כל מתי עולמים, בנצחו ינצח כל רגעים שוטפים, אשר נהיו לימים ושבועות ויקוו במעין הנצח, בים החירות העליון, אשר על שפתו מזה ומזה יעלה כל עץ, אשר פריו למאכל ועלהו לתרופה ורוממות ועז ואהבה ונועם לכל היקום, לקומם כל יצורים מנפילתם המטויה, ותורת חסד משלחת היא ברקיה, וגבורת רעם תורה חיציה, ודבר אלהי עולם לעולם יקום, ומתוך כל רוכסי אישים אור ישרים יזרח לשמח שמים וארץ וכל דרים בם, "ירונו יושבי סלע, מראש הרים יצוחו, ישימו לד' כבוד ותהילתו באיים יגידו". ובמספר ומפקד תמנה בית יעקב את רכושה השמימי, פקודי ד' שש מאות ועשר ושלש אשר באורם תזהיר נשמת אור אל חי העולמים, ושטפי האורה ירוצו ממעין האחדות העליונה, ואברים וגידים ועור ובשר ירקם כתפארת אדם לגלות על ידם הוד פאר החיים, ובלב כל נשמה חשה מעינות חדשים יבוקעו, והמעינות חד אל חד ישקו, "ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין".

מדוע לא הודעתני בני חמודי בפרטיות משיעוריך, בקודש וגם בחול. ע"ד ההכשרה לאוניברסיטה הלא אמרתי כמה פעמים שתעשה כנטיית רוחך הטהור. אקווה בחסדי השי"ת[8], שכל פינותיך יהיו לימין וכל מעשיך לש"ש, ואיך שתפלס ארחיך בזה יהי ד' עמך. כמובן ענוגי הפנימי הנני מרגיש בהתגדלך בתורת ד' תמימה בעזה"י[9]. כל החול בהמון סעיפיו, למודיו, ידיעותיו והגיוניו, איננו סוף-כל-סוף כי"א[10] מתודה עוזרת אל הגילוי האידיאלי אל הקודש שאנו שואבים בששון ממעיני ישועתו, ממקור תורת ד' החיה בקרבנו, אשרי העם שככה לו הנני חותם בברכת שמחת הרגל הקדוש ויפעות אורותיו לך מחמדי ולכא"ל[11]. שלו[12] רב לך ולעוזריך, מעלות ידידינו האהובים הרבנים החכמים ומשפחותיהם וכא"ל[13] שליט"א. והי[14] זה ברכת ד' וישועתו כנפשך היקרה והחביבה ונפש אביך מצפה ישועת אל למושעות ב"ה במהרה בימינו בקרוב, חותם בברכת התורה ושקיקת חדות משוש תענוגיה,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ער"ח - ערב ראש חודש

3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. תל"י - תודה לא-ל יתברך
5. החוה"ש - החיים והשלום
6. ע"ד - על דבר
7. ות"ל - ותודה לא-ל
8. השי"ת - השם יתברך
9. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
10. כ"א - כי אם
11. ולכא"ל - ולכל אשר לו
12. שלו' - שלום
13. וכא"ל - וכל אשר לו
14. והי' - והיה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג כסלו תרע"ז - לונדון **נמען:** הסכמה ל'מפתח הקבלה' של הרב זאב וולף טננבוים

שתי מפלגות של דורשי ה': המקובלים, שמתעלים מעל ההגיונות האנושיים לחכמת ישראל המסורתית, והחוקרים, שיורדים למרחבי ההכרה האנושית ומראים שהיפה בחכמת אדם מתאגד עם התורה, אבל זוכרים את חולשת השיטות המתחלפות. המחבר מראה שהסברת המקובלים מתאימה לחקר הטבע החדש.

עיקרי הדברים

- שתי דרכים: קבלה וחקירה.
- חולשת השיטות האנושיות.
- קבלה ומדע.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. הודפס בספר "מפתח הקבלה" שחובר ע"י[2] הרה"ג[3] ר'[4] זאב וואלף בהרב רבי שמעון זצוק"ל[5] טאנענבוים. לונדון בשנת כי טוב פת"ר[6] לפ"ק[7].

לעולם זאת על ישראל רוח ד' מפעם בלב יחידי סגולה לדעת לתור בחכמה, להגביה עוף למעלה למעלה, לבוא בסוד ד' ליראיו ולחקור מפלאות תמים דעים. בכל המעשה הגדול אשר עשה בכל מלא היצור. אמנם נפלגו חכמי חרשים לעדרים, איש איש לפי שכלו יהולל, וכפי הבנתו לשא עין למרום, להרים קרן בחכמה, בתבונה, ובדעת. ובכללם של דברים יתפרדו דורשי ד' אלה לשתי מפלגות ראשיות. המפלגה האחת, היא המתעמקת בסוד שיח קודש, אשר מורשה לנו מימי קדם, אוצר נחמד ושמן בכרם בית ישראל, חכמת ישראל המסורתית, מקובלה מדור דורים ומסורה בחשאי לכל נבוני לחשים, המתרוממים בגבורת רוחם למעלה מכל האוירים הגסים הממלאים את חללו של עולם החברותי האנושי, המלא עשן ענן השפלות והתאוות הסוערות. וגבורי-כח אלה, הששים ושמחים לעשות רצון קונם, התעלו ברוחם ממעל לעולם ויושביו, ממעל לכל ההגיונות האנושיים, וכל הסכמותיהם ושיטותיהם, תעתועיהם והבליהם, יחד עם נמוסיהם והשקפות-עולמיהם, וכה הלכו הלוך והתקדש, עד אשר אור ד' אליהם הופיע, ומהמכמנים השרידים, אשר נשארו לבית ישראל, מחכמת הנבואה, וזיו רוח הקודש, נתגלו להם אוצרות חיים, מלאים אור נוגה, לצפיות עליונות, להעמיק שאלה ולהגביה למעלה.

וסגולת חכמת ישראל זאת המורשתית, היא כומסת ברוחה את כל אוצר החיים הנשגב אשר לעם נורא, לגוי אחד בארץ, הנושא בעזו את דגל אור אל אמת, את ברכת השלום והברכה, את אוצר האמונה והקדושה, להיות למחיה לכל הגויים אשר עשה ד', לתת לכל היקום אחרית ותקוה, לחיי שעה וחיי עולמים. וכשם שבחירי עם קדוש ממולאים הם ברוח עזוזם, ומעינם מתגבר מיום אל יום, לחשוף צפונות חדשים לבקרים ממקור המסורת המורשתית, והכרתם הולכת ומתגדלת, בכל צעד ושעל שהם

דורכים במהלכם הרוחני, כי אור חיי עולם נשמת אלהים אמת היא שרויה בקרבם ממקור ישראל, כן מרגיש הוא ברוחו התמים הגוי כולו, כי גוי קדוש ועם סגולה הוא, העומד לנס עולם, וכי סגולת רוחו חיה וקיימת היא ממקור אור חי העולמים, וכאשר עמד לנס בימי קדם, בעת אשר חשכת האליליות הגסה כסתה ארץ, כן יעמוד לנס עדי-עד, להניס את צללי האליליות, אשר עוד נשארו, שהם קשים בפנים ידועים מהאליליות עצמה, כשלהי דקייטא הקשה מקייטא, - וכי כל הגלים וכל הנדודים אשר עברו על ראשו, לא יכלו לנגע באור נשמתו, ובאוצר האורה אשר ברוחו, באורותיה המבולטות יזהירו בניצוצותיהן את השכלתם הקדושה של חכמי מורשה הבאים בסוד ד' ויונקים נהרי נחלי דבש וחלב מאוצר חכמי האמת וקבלת הקודש.

והמפלגה השניה של דורשי ד', בקרב בית ישראל, היא אלה אשר השפילו לראות, ירדו למרחבי ההכרה האנושית בכללה, גם העמיקו ברוח-האמונים, הישר, ההולך ויושב על כל נאות ד', התורה הכתובה והמסורה, ההלכה וההגדה בכלליותן ופרטיותן, באו עד חקר רוח האדם העולה למעלה, שטו ודאו על שדות עמים רבים לדעת ארחם והלך רוחם, ערכי מחקריהם, השערותיהם וסדרי חכמתם. גם אלה מלאו ידיהם קודש לד', והראו לדעת ברוח יתירה, כי המסולת והיפה אשר בחכמת אדם, הוא תמיד עומד הכן להמאגד באהבה עם רוח ד' השפוך על אור התורה וחכמת ישראל הבהירה. וההמאגדות הזאת, אשר להדורשים הנאמנים הללו, היתה תמיד קשורה בתנאים יסודיים, למען שמרה מכל מפגע, שכללותם הוא שכשאנו מחברים את ארחות התורה, מקור האמת הנצחית, עם הגיוני לבב אנוש, אנו יודעים את החולשה אשר להצביונים הפרטיים של כל שיטה אשר ברוח האדם יסודה, ואין אנו בטוחים שמה שהוא אהוב ומוסכם במשך איזה תקופות, שלא יהיה מרוחק, עזוב ומופסק, כשיגיעו זמנים אחרים, וזמירות חדשות ישמיעו בעולם, אבל מרוצים אנו להראות, שאותו האור האלהי הנצחי, המחיה את קודש ד' החי בישראל משני ימי קדם, יוכל הוא להגלות דרך כל מעבר הגן, אשר אך סרה ממנו חלאת השקרים הגסים והדמיונות המזוהמים, אשר ברוח הפראות יסודם, וכאשר יתעלה רוח האדם בהשכלתו הטבעית, ואורות חדשים יבקעו לפניו להראות על במת החיים, אז לפי אותה הבהירות וזכות התוכן, מנוחת הדעת ויושר הבינה, שתהיה שרויה על האורות ההן, כן יוכל בהרחבה לפלס בהן את נתיבי אור תורת אמת, לעז רוח ישראל החי וקיים לעד.

התנאים הללו והזהירות הזאת נהוגה היא בקרב מתי החיל, אשר רוח ד' מפעם בם מהמפלגה השניה, ההולכת לאטה בארחות השכל ההגיוני, וחקר חכמת דת קודש ע"פ[8] רוח האדם בקרבו. לא כאלה היא נחלת ד', אשר את השרידים בני העליה אשר למפלגה הראשונה, דורשי ד' ע"פ המעוף העליון אשר לאור הנבואה והופעת רוח הקודש, התרים בארצות החיים אשר רוח ד' שפוכה שם על באי סודו. לא באמת איש וערכי חכמת דור דורים יערכו את הגיגיהם, כי סוד ד' ממקור האמת להם נגלה, וחכמת יוצר-כל היא משעשעת לפניהם בכל עת. דורי דורות חולפים ועוברים הם ואין מבין שיחתם, אין יורד לחקר תהום הגיונותיהם, הגבוהים מכל משאלות לבב אנוש כגבוה שמים מארץ, רק עם לבבם ישיחו, עם סוד נשמתם פנימה המה משתעשעים, וגדולת האמת, המכרת את נצחה והודה, היא מעטרתם בתר עולמים.

אבל יש אשר ימים יבאו על הארץ וסערות הרוח, חזיזים וברקי רעם, יגלו על רוח האדם, המוני המונים של שיטות מאוששות יפלו בנופלים, וכל המחזה אשר יעבור על רוח האדם יקבל צורה חדשה, בני הדורות יעמדו נבהלים כהתעות שכור יתעו מבלי לדעת איך לאגד את כל האוצרות הישנים עם הרכוש החדש הבא ושוטף. אז יש אשר מבין החרכים של שיחת חכמי אמת, דורשי אלהים, על פי רזי תורה, מחצדי חקלא, אשר באו אל הקודש פנימה, והעם נשאו גבוהה גבוהה הגבה למעלה, יגלה ויראה, כי סגנוני הסברתם לדברים העומדים ברום רוממות אשר מעל לכל הגיוני אדם, ומכל רחשי לב תבל ויושבי בה, יעידו בהם, דרך אגב, כי כל אותן הדעות החדשות, אשר גרמו להדהים לב רבבות עם משיא עוזם ועוצם חידושם, היו להם מושגים רגילים, ע"פ טבע האמת, המזריח את אורו בכל ארחות הישרים, שבחושך תמיד יזרח להם אור.

ונסיון יפה בזה עשה כעת אחד מיוחד, אדם ביקר, ידידי הרב החכם הגדול בתורה וחכמה ויראת ד' מעוזו, חכם חרשים, ונבון לחש מו"ה[9] זאב וואלף נ"י[10], אשר הרבה משנתו בספרי חכמי הקבלה ודורשי חכמת הזוהר, וגם ידיו רב לו בבקיאות הגונה בספרי חוקרי-הטבע החדשים, וחפץ ד' בידו הצליח. אחרי אשר הלך בדרך מתודי להראות מבוא מסביר לכללי התחלת למודי הקבלה, מצאה ידו לתאר את שיחתם הקדושה של חכמי אמת, שהיא מותאמה עם ההגיונים היותר חדשים של המחקרים בעלי הנסיון ובעלי ההשערה היותר מוסכמים שבדורותינו. ואפריון אמטי ליה כי הגדיל לעשות, שאף ע"פ שיסוד חכמת האמת הוא גבוה כגבוה שמים מעל הארץ, מכל חקרי אדם אשר תחת חושי הבשר ומושגי החומר והכח הגלמיים, בכל זאת רב גובריה דהרב המחבר להראות, שארח ההסברה אשר לקדושי עליון חכמי הרזים היא ספוגה במעוף רוחב דעת והשכלה מזהירה, הדורכת על במתי תקופות וזמנים שונים. וכל אשר נשאו לבו לתור בחכמה, מכל אשר כבוד עם ד' והוד האמת אשר בחביון עזו, הם משאת נפשם, ימצאו רב נחת בספר היקר והנכבד הזה מעשי ידי הרב החכם המחבר יצ"ו[11] להתפאר. וברכת ד' תבא על כל תומכי ידיו ומאמצי זרועו, להוציא לאור עולם את מחברת הקודש אשר תהיה לברכה ולתהלה בישראל ברצות ד'.

ומהרה יפקחו עיני העורים, ואזני חרשים תפתחנה, ואור חדש על ציון יאיר ונזכה כולנו במהרה לאורו. בעה"ח[12] אור ליום ו' עש"ק[13], י"ג כסלו תרע"ז[14],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ע"י - על ידי
3. הרה"ג - הרב הגאון
4. ר' - רבי
5. זצוק"ל - זכר צדיק וקדוש לברכה
6. פת"ר - השנה תר"פ (1919/1920) - כתובה בצירוף אותיות של מספר השנה
7. לפ"ק - לפרט קטן (מניין השנים בלי האלפים)
8. ע"פ - על פי
9. מו"ה - מורנו הרב
10. נ"י - נרו יאיר

11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. בעה"ח - באתי על החתום
13. עש"ק - ערב שבת קודש
14. תרע"ז - השנה תרע"ז (1916/1917)

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקסא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ח שבט תרפ"ג **נמען:** אלברט איינשטיין

ברכה לאיינשטיין בבואו לירושלים: 'ברוך שחלק מחכמתו', והוא 'עטרת תפארת לעם חכם ונבון'. הרב קוק ישמח לקבל את פניו.

עיקרי הדברים

- ברכה לאיינשטיין.
- הזמנה לפגישה.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. י"ח שבט ג'

לכבוד גדול חכמי העולם פרופיסור אלברט איינשטיין שלו'[2] אחינו הגדול, אתכבד בזה לברך את הדרת כבודו בבאו לשלו'[3] אל עיר קדשנו ירושלים לראות בעיני חכמתו את צעדי התחיה אשר לעמו וצור מחצבתו. הנני מברך, יחד עם כל בית ישראל יושב ציון ועם כל ישרי לב ואוהבי חכמה, למאן דיהיב חכמה לחכימין: ברוך שחלק לו מחכמתו וברוך הבוחר בעמו ישראל אשר נתן לנו בדורנו את האיש אשר בו גוים וממלכות יתהללו, להיות לעטרת תפארת לעם חכם ונבון הגוי הגדול והקדוש ישראל. קבל נא אדוני את ברכתי הנאמנה בכתב ידי, ומאושר אהיה לקבל את פני כבודו ולברכו מברכות פי, לזמן ולמקום אשר יקבע לי בטובו.

נאמנו המתכבד בכבודו שהוא כבוד עמנו האהוב סלה

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. שלו' - שלום
3. לשלו' - לשלום

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארפב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' שבט תרפ"ה - ירושלים **נמען:** קריאה בעניין 'אוצר ארץ ישראל ושכנותיה'

חקר ארץ ישראל נעשה בעיקר בידי חכמי אומות אחרות, ומדתנו 'מדת רזון זעומה'. אבל בנו של הרב ישראל זאב הלוי הורוביץ הביא לו את 'אוצר ארץ ישראל ושכנותיה' של אביו, ובמיוחד החלק 'ירושלים', פרי שקידה וחיבת הקודש. הרב קוק קורא לכל העם להוציאו לאור כולו, ולהשלים את החומר שלא עובד.

עיקרי הדברים

- חקר הארץ בידי זרים.
- 'אוצר ארץ ישראל'.
- החלק 'ירושלים'.
- קריאה להוציאו.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלם ת'.ו. יום ה. לחדש שבט תר"פ[2] עת כנוס היא לנו העת הזאת, לכנס ולאסוף את כל כחותינו אנחנו חייבים, להעבידם בעבודת הקודש הכללית, של תחית עם ד' על אדמת קדשו. כשאנו עולים במעלות של הכנוס הזה, וחודרים אל צדדיו הרוחניים. אנו מוצאים פנה יקרה אחת, הראויה להיות משוכללת ומפוארת בכל הדרה, מעובדת בכל צדדיה, ומבוררת בכל מקצעותיה - הפנה הזאת היא פנת המחקר של ארץ ישראל. חכמים גדולים, מגזעים ומאומות שונות, עבדו בו, מפני החטיבה המיוחדת של ארץ ישראל, שמעולם ועדי עד היא חמדת צבי צבאות גויים, אבל כמה עלבון נשא ונסבול, וכמה צער המגיע עד הנשמה אנו מרגישים, כשאנו מעמידים את הערך של העבודה הזאת, של חקר ארץ קדשנו משלנו, אותה שנעשתה ע"י[3] חכמינו, ע"י בניה וילדי שעשועיה של ארץ הצבי, מול מה שנעשה מידי זולתנו - מדתנו נראית אז מדת-רזון-זעומה, וחרפה תשבר לבנו.

והנה בעת כזאת אשר באו בנים עד משבר, צפיתנו גדולה היא כי יעמדו לנו עובדים חשובים על הכר המדעי הזה, החביב, המקודש והנחוץ לנו כאחת, והנה אנכי אחוז הנני בסבך הרעיון הזה הממלא דאגה וצער, והנה חזיון גדול הופיע מול עיני. חזיון אשר אמנם יחד עם הממרורים אשר השביעני, הניח את רוחי ושמח גם כן את לבבי. בפתע פתאום נגלה לפני אוצר גדול ויקר, אוצר מלא עושר במדה גדושה לחקרי ארץ אבותינו, מעשי ידי אמן, תייר גדול בתורה ובחכמה, עתיר נכסין, ועתיר פומבי, הרב הגדול מו"ה[4] ישראל זאב הלוי איש הורוביץ ז"ל[5], אשר בהיותו חי עמנו, רק מעטים מאד. לפי הערך, ידעו יקרת ערכו. גדולת רוחו, טהרת לבבו, ועצמת שקידתו, ועל כולם מסירתו העמוקה והנלהבה לאהבת ארצנו הקדושה וחקר מדעה.

והנה הביא לי בנו הצעיר הנעלה - אוצרות קודש מלאים יפעת נהורים: "אוצר ארץ ישראל ושכנותיה". עמדתי מרעיד על המראה, על רוב העבודה. על עוצם השקידה ועל הכשרון הגאוני המזהיר מכל

הגליונות הללו, וגולת הכותרת של האוצר הנפלא הזה, הוא החלק "ירושלים"; פה אנו רואים נשמת הרב המחבר ז"ל, דואה על כנפי נשרים, חבת הקודש העליונה לאהבת עיר האלהים סלה, היא מקשקשת לפניו כזוג. והוא נאזר בגבורה ונעטר בפארה, חודר ומעמיק, מקיף ומרחיב את מרבית צדדי הידיעות, רבות הערך וגדלות התבונה אשר לעיר הקודש ולהר הבית ולמקדש, ואת הכל יפה עשה, בסדור נכון ונפלא, באסיפה רבת הגונים, מאוצרות התורה שבכתב ושבע"פ[6] ומהספרים המתיחשים למחקרי קודש אלה, מכל עבר ופנה אשר השיגה ידו הגדולה, רבת המפעל והכשרון. מעי מעי אוחילה על גפן אדרת זה, אשר בלא עתו נקטף ממנו, ורוחי סוערת בקרבי על האבדה הגדולה אשר אבדנו לתורה ולתעודה, וביחוד לחקר ארץ אבותינו ומדעיה, לדרישת עיר הקודש, וכסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, המקדש וההראל, ומתנחם אנכי בהשריד אשר השאיר אחריו ברכה, להיות למחיה למדע אה"ק[7], ולהיות ראשית למעשנו בעת החיה הזאת, בעת אשר אורות תחית עם ד' על אדמת קדשו החלו להופיע.

לגול את חרפת אי-המחקר במדע המקודש והחביב הזה מעל ישראל, ולהעיר ולעורר דרישת ציון ומקראיה בלב בעלי כשרון וחכמי לב מהשרידים, אשר ימלאו קנאת סופרים, מלאה אש קודש למדע ארצנו הקדושה, קדוש משכני עליון. והנני בזה קורא בחיל, לכל עם ד', הגוי כולו, לכל ראשי עם, לכל הדוגלים באהבת ציון וירושלם בכל לבם, לכל החרדים לדבר ד' ונאמנים לכבוד עמנו ואה"ק[8], אל נא תחשו ולא תשקטו מלהביא לעמנו ברכה, הוציאו נא לאור עולם כליל בהדרו את האוצר היקר הזה, אוצר הקודש, אשר הניח לנו הרב המחבר ז"ל, את כל מעשה ידיו להתפאר חייבים להוציא לאור עולם, החל מהחלק המרכזי "ירושלים" עד כל חלקי האוצר כולם. והחומר הרב אשר נשאר עדנה בלתי מעובד, יקומו נא אנשי חיל לגמור את המלאכה הגדולה הזאת למען יהיה לנו אוצר למדע אה"ק כלול בהדרו. תקותי חזקה היא שטהורי לב בעם ד' יתעוררו באהבה לגשר; אל המלאכה הגדולה הזאת, ויחזקו ברב כבוד וחבה בידי הבן היקר, הקם על נחלת אביו, להוציא לאור חמדה גנוזה זאת. וצור ישראל וגואלו מהרה יקים דברו הטוב אשר דבר על עמו ונחלתו, ויראינו בישועת חומות וחיל, בתקומת ארץ חמדה, העיר הקודש והמחוזות, והדר הכרמל והשרון, והארץ הנשמה כגן עדן תהיה לעם ד' אשר ישוב אל נחלתו, ובהר ציון תהיה פלטה, והיה קודש, וארמון על משפטו ישב, ומלך ביפיו תחזינה עינינו בתתו מציון תשועה לישראל תפארתו במהרה בימינו אמן.

בתקות אסיר התקוה המצפה לתשועה וגאולה קרובה

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש החונה פה עיה"ק[9] ירושלים תובב.א

1. ב"ה - ברוך השם
2. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
3. ע"י - על ידי
4. מו"ה - מורנו הרב
5. ז"ל - זכרונו לברכה

6. ושבע"פ - ושבעל פה
7. אה"ק - ארץ הקודש
8. ואה"ק - וארץ הקודש
9. עיה"ק - עיר הקודש